

## บทที่ ๔

### ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับบทบาทการสังคมสงเคราะห์ ของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท อดีตได้รับการขนานพระราชสมัญญานามว่า จันตาโคกราช แปลว่า พระเจ้าอโศกผู้โหดเหี้ยม ต่อมาพระองค์หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทรงกลายเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภ ผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายมากที่สุด ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา จากพระราชกรณียกิจมากมายนานัปการที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญ ด้วยหลักสังคหวัตถุอย่างแท้จริง จึงได้รับการขนานพระราชสมัญญานามว่า ธรรมาโคกราช แปลว่า พระเจ้าอโศกผู้ทรงธรรม การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทในการสังคมสงเคราะห์ของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีความโดดเด่น ตามประเด็น ดังนี้ ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านทาน (การให้) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านเปยยวัชชะ (การกล่าววาจาเป็นที่รัก) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านอิตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านสมานัตตตา (การประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย) โดยแยกเป็นประเด็นได้ ดังนี้

#### ๔.๑ ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านทาน (การให้)

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านทาน (การให้) ของพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากนับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ปรากฏให้เห็นเป็นประจักษ์ เป็นต้นว่า ทรงสร้างเสาศิลา การจารึกหลักฐานทางพระพุทธศาสนาไว้ในสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลและอื่นๆ เพื่อเป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้มั่นคง ทรงมีพระราชศรัทธาสร้างมหาวิหาร (วัด) ๘๔,๐๐๐ แห่ง เป็นแหล่งให้พระภิกษุได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยทั่วพระราชอาณาจักรของพระองค์ และวัดเหล่านั้นได้เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา บางแห่งได้เจริญเติบโตจนเป็นมหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา ซึ่งในบาลี เรียกว่า นาลันทามหาวิหาร ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ จำนวน ๘๖ โกฏิเพื่อบูชาธรรม สร้างที่พักคนเดินทาง ขุดบ่อน้ำ สร้างโรงพยาบาลคนและโรงพยาบาลสัตว์ ปลุกป่า ปลุกสวนสมุนไพรม<sup>๑</sup> โปรดให้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่ และทรงยกเลิกการบูชายัญ

##### ๔.๑.๑ เรื่องการใช้ทรัพย์และอำนาจ

การใช้ทรัพย์และอำนาจของพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ดำเนินการไปนั้น ล้วนมีความสัมพันธ์กับเรื่องการใช้ทรัพย์และอำนาจ ตามที่ปรากฏจากหลักฐานต่างๆ ดังต่อไปนี้

---

<sup>๑</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), จารึกอโศก ธรรมจักรบนศิลาสิงห์ รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิณม, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗.

แนวความคิดนี้ถือเป็นปรัชญาพื้นฐาน ในการใช้ทรัพย์และอำนาจของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่เป็นเหตุให้พระองค์ดำเนินงานด้านต่างๆ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของประชาชนอย่างแท้จริง สิ่งที่เป็นเครื่องยืนยันว่าพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์มิได้ทำงานเพื่อยศหรืออำนาจ หากแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมประการหนึ่ง ทรงดำริว่าทรัพย์สินเงินทอง อำนาจไม่ใช่ความหมายที่แท้จริง เพราะทรัพย์สินเงินทองเป็นของนอกกายไม่มีคุณค่าที่แท้จริง นี่คือการอย่างหนึ่งของพระเจ้าอโศกฯ ที่มีต่อทรัพย์และอำนาจ เมื่อพระองค์ดำริดังนี้แล้วก็ทรงทำสิ่งหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างต่อชาวพุทธที่สำคัญ คือ พระองค์ไม่ละทิ้งทรัพย์และอำนาจแต่ทรงเปลี่ยนความหมายของทรัพย์และอำนาจเสียใหม่ว่า ทรัพย์และอำนาจนั้นสามารถใช้เป็นเครื่องมือของธรรมได้ คือ ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ทำความดีงามและประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน ด้วยความที่ทรงคิดเช่นนี้พระเจ้าอโศกฯ ก็ทรงนำเอาทรัพย์และอำนาจที่พระองค์มีนั้นมาใช้ แต่เปลี่ยนใหม่ คือแทนที่จะเอามาบำรุงบำเรอตนเองก็เอามาสร้างสรรค์ความดีงาม เช่น ทรงสร้างโรงพยาบาลคน โรงพยาบาลสัตว์ทั่วพระราชอาณาจักร สร้างถนนหนทาง และสร้างอ่างเก็บน้ำ พร้อมทั้งให้การศึกษาแก่ประชาชน ทำศิลปจารึกประกาศธรรม ตลอดจนอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาอีกมากมาย

คัมภีร์สมันตปาสาทิกา กล่าวถึงพระราชทรัพย์ของพระเจ้าอโศกมหาราชว่า ทรงจับจ่ายทองวันละ ๕ แสนแท่งเพื่อการพระราชกุศล กล่าวคือ พระราชทานทองแสนแท่งให้ภิกษุภิกษุณีใช้ตามแต่ใจเขาปรารถนา อีกแสนแท่งใช้ซื้อน้ำหอมและดอกไม้เป็นพุทธบูชา ยังอีกแสนแท่งสำหรับบูชาพระธรรม และอีกแสนแท่งสำหรับเกื้อกูลพระภิกษุสงฆ์ โดยที่เหลืออีกแสนแท่งสำหรับซื้อยารักษาคนป่วยไข้อย่างต่างๆ อนึ่ง นอกจากพระราชทรัพย์แล้วยังพระราชทานผ้าวันละสามเวลาแก่ภิกษุภิกษุณี ให้ภิกษุภิกษุณีได้ขึ้นช้าง ซึ่งประดับประดาอย่างงดงาม ภิกษุภิกษุณีเอาผ้าเหล่านี้ไปถวายพระภิกษุสงฆ์อีกต่อหนึ่ง เมื่อทรงทราบจากพระโมคคัลลิตุตรติสสเถระ ว่าเคยมีพระสถูปแปดหมื่นสี่พันองค์ จึงโปรดให้สร้างวิหารเท่าจำนวนนั้น

สิ่งเหล่านี้ คือ ความเป็นมาในอดีตของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ทรงให้ความหมายใหม่แก่ทรัพย์และอำนาจของพระองค์ ดังที่ทรงจารึกไว้ในศิลาจารึกตอนหนึ่งมีใจความว่า “ยศ” คือความยิ่งใหญ่ของพระองค์นั้น จะไม่มีความหมายเลยถ้าไม่เป็นไปเพื่อช่วยให้ประชาชนได้ประพฤติธรรม” และในศิลาจารึกฉบับที่ ๑๐ ซึ่งเป็นการจารึกธรรมโอองการที่ว่า..

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตีย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ไม่ทรงถือว่ายศหรือเกียรติจะเป็นสิ่งมีประโยชน์มาก เว้นแต่จะทรงปรารถนายศหรือเกียรติเพื่อความมุ่งหมายนี้ว่า ทั้งในบัดนี้และเบื้องหน้า ขอประชาชนทั้งหลายจงตั้งใจสดับฟังคำสอนธรรมของข้าฯ และจงประพฤติประพฤติทางธรรม”

สรุปจากที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่า ทรัพย์และอำนาจนั้นสามารถใช้เป็นเครื่องมือของธรรมได้ คือ ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ทำความดีงามและประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน ตลอดจนให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

#### ๔.๑.๒ ทรงสร้างอารามวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่งและศิลาจารึก

การสร้างอารามวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง ควบคู่กับศิลาจารึกเป็นพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของพระเจ้าอโศกมหาราช ปรากฏเป็นเรื่องราว ดังต่อไปนี้ พระสถูปโบราณ ที่ปรากฏในประเทศอินเดียปัจจุบันที่เห็นอยู่ ส่วนมากสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกทั้งสิ้น โดยเฉพาะ

มหาสถูปสาณูจิ อยู่ในสภาพที่ดีที่สุด แม้ว่าราชวงศ์โมริยะจะสิ้นไปในปี ๑๙๕ BC (พ.ศ. ๒๙๘) และแม้ว่าถาวรวัตถุมากมายที่พระเจ้าอโศกฯ สร้างไว้จะถูกทำลายและพังพินาศไปแล้วตามกาลเวลาแทบทั้งหมด แต่มีปูชนียสถานสำคัญแห่งหนึ่งซึ่งได้ขุดขึ้นมาให้เห็นในปัจจุบันและนับว่าเป็นพุทธสถานที่รักษาไว้ได้ดีที่สุดในอินเดีย คือ สาณูจิ นี้ โดยเฉพาะมหาสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุซึ่งค้นพบเมื่อปี ๒๓๖๑ มหาสถูปสาณูจินั้น จุดสังเกตปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองโภปาล (Bhopal) ห่าง ๓๒ ก.ม.ที่พระเจ้าอโศกฯ ทรงสร้างไว้ใกล้เมืองวิทิตา (Vidisha/Bhilsa) ห่างไปทางตะวันตกเฉียงใต้ ๒๓ ก.ม. (ถ้าวัดจากอุชเชนี ก็มาทางตะวันออก ๑๘๗ ก.ม.) พุทธสถานมหาสถูปสาณูจินี้ เป็นตัวอย่างที่ช่วยให้คนปัจจุบันมีจินตนาการมองเห็นภาพวัดวาอารามทั้งหลายที่พระเจ้าอโศกได้สร้างไว้ ซึ่งสูญสิ้นไปแล้ว<sup>๒</sup>

ศิลาจารึกและเสาศิลาจารึก ใช้เวลาจารึกนานประมาณ ๑๕ - ๑๖ เดือน จารึกเรียบร้อยแล้วนำไปประดิษฐานไว้ในพระราชอาณาจักรและดินแดนนอกพระราชอาณาจักร ศิลาจารึก ที่พระเจ้าอโศกมหาราช โปรดให้สร้างขึ้นนั้น เป็นทั้งเรื่องราวความรู้สึกของมนุษย์ ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ปรากฏเป็นหลักฐานจารึกไว้หลายแห่ง ดังต่อไปนี้ พระเจ้าอโศกมหาราชได้โปรดให้ทำศิลาจารึก เริ่มแต่เมื่ออภิเชกได้ ๑๒ พรรษา ในบรรดาศิลาจารึกมากมายที่ได้โปรดให้ทำไว้ตามนโยบาย “ธรรมวิชัย”<sup>๓</sup> ศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช ในจารึกอโศก<sup>๔</sup> สรุปได้ดังนี้

๑. ศิลาจารึกแห่งไพรีต (ไม่ระบุปี) เป็นการประกาศว่าพระองค์เลื่อมใสในพระรัตนตรัย และมีธรรมบรรยาย ๗ เรื่อง ที่ภิกษุ ภิกษุณีพึงสดับพิจารณาและเผยแพร่ต่อไป

๒. ศิลาจารึกฉบับน้อย จารึกฉบับเหนือ มี ๑ ฉบับ (ปีที่ ๑๐ พระชนม์ ๔๔ พ.ศ.๒๒๘) ทรงปรารภว่าหลังจากพากเพียรปฏิบัติธรรมมาสสามปีครึ่ง ทำให้ทวยเทพสนิทสนมกลมเกลียวกับมนุษย์มากขึ้นประชาชนทั่วไปทั้งชนชั้นสูงชั้นต่ำ จึงควรพากเพียรปฏิบัติธรรมเพื่อจะได้เกิดประโยชน์มากขึ้น

๓. จารึกศิลา ๑๔ ฉบับ โดยสรุปได้ดังนี้

ฉบับที่ ๑ นี้ไม่ปรากฏปีที่จารึก เป็นโองการสั่งสอนไม่ให้คนฆ่าสัตว์ เพื่อบูชาบุญ, ไม่พึงจัดงานชุมนุมเพื่อความรื่นเริงและแจ้งว่าโรงครัวหลวงก็ฆ่าสัตว์น้อยลง ต่อไปจะไม่ฆ่าอีกเลย

ฉบับที่ ๒ แถลงว่าทั่วแคว้นแคว้นและดินแดนข้างเคียง ให้สร้างโรงพยาบาลสำหรับคนและสัตว์ และให้หาสมุนไพรมาปลูกพร้อมขุดบ่อน้ำไว้ให้คนและสัตว์ได้ใช้

ฉบับที่ ๓ จารึกในปีที่ ๑๒ (พระชนม์ ๔๖ พ.ศ.๒๓๐) เป็นโองการสั่งให้เจ้าหน้าที่ยุทตะ, ราชทูต และประเทศิกะออกตรวจราชการทุก ๕ ปี และให้สั่งสอนธรรม ๔ ข้อด้วย

ฉบับที่ ๔ จารึกปีที่ ๑๒ ย้ำไม่ให้ฆ่าสัตว์ไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้ปฏิบัติชอบต่อหมู่ญาติและสมณพราหมณ์ ให้พระราชโอรส นัดดา ปนัดดา ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

<sup>๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๒), หน้า ๓๒.

<sup>๓</sup> นวม สงวนทรัพย์, พระเจ้าอโศกมหาราช, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๔๓), หน้า ๕๘.

<sup>๔</sup> จารึกอโศก ธรรมจักรบนเศียรสิงห์ รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, หน้า ๑๒๓-๒๐๐.

ฉบับที่ ๕ ทรงย้าหน้าที่ของธรรมมหาอำมาตย์ที่ทรงแต่งตั้งไว้ตั้งแต่ปีที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๓๑) ให้ดูแลศาสนิกชนของทุกศาสนาทุกแคว้น และช่วยผ่อนผันคนที่ถูกจองจำโดยคำนึงถึงความผูกพันในครอบครัว ผู้ถูกบีบคั้นหรือมีอายุมากและดูแลผู้ประพฤติธรรม

ฉบับที่ ๖ ทรงปรารภว่า ข้าราชการยังไม่มีความแข็งขันในการปฏิบัติราชการ จึงสั่งผู้มีหน้าที่รายงานให้สามารถรายงานถึงพระองค์ได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะเรื่องที่มีข้อโต้แย้งถกเถียงกัน

ฉบับที่ ๗ ทรงขอให้ศาสนิกชนของทุกลัทธิ ศาสนา อยู่รวมกันด้วยดีแม้จะมีบางคนปฏิบัติย่อหย่อนบริจาทานมากบ้างน้อยไปบ้าง

ฉบับที่ ๘ ทรงประกาศว่าตั้งแต่ปีที่ ๑๐ (พระชนม์ ๔๔ พ.ศ. ๒๒๘) ได้เสด็จไปพุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้วก็ได้ทรงทำธรรมยาตรา ไปเยี่ยมเยียนและถวายทาน แก่สมณพราหมณ์ ผู้เฒ่าสูงอายุและราษฎร เพื่อสั่งสอนธรรมมาตลอด แทนการเสด็จประพาสแบบวิหการยาตรา เพื่อแสวงหาความสำราญ

ฉบับที่ ๙ ทรงปรารภว่า การที่ประชาชนประกอบพิธีมงคลต่างๆ เป็นสิ่งไร้สาระ ควรเปลี่ยนมาเป็นพิธีธรรมมงคล ๔ ประการ จะเกิดผลดีกว่า ส่วนการให้ทานแม้เป็นสิ่งที่ดี แต่การให้ธรรมทานหรือธรรมานุเคราะห์ยิ่งดีกว่า เพราะทำสวรรค์ให้สำเร็จได้

ฉบับที่ ๑๐ นี้ทรงขอให้ประชาชนตั้งใจฟังคำสั่งสอนธรรมของพระองค์ และประพฤติตาม เพื่อประโยชน์สุขเกิดทุกซกซี้้น้อย

ฉบับที่ ๑๑ ให้จารึกว่า ไม่มีทานใดเสมอด้วย ธรรมทาน การแจกจ่ายธรรม (ธรรมสังวิภาค), และความสัมพันธ์ กันโดยธรรม (ความสัมพันธ์)

ฉบับที่ ๑๒ แจ้งว่า ทรงนับถือศาสนิกชนของลัทธิศาสนาทั้งปวง แต่การให้ทานหรือการบูชาใดๆ ก็สู้การเจริญงอกงามแห่งสารธรรมในลัทธิศาสนาทั้งปวงไม่ได้ การจะนำความเจริญแห่งสารธรรมมีหลายวิธี เช่น การสำรวจมัจจา (อย่ายกตนข่มท่าน) การสังสรรค์ปรองดองกัน รับฟังและยินดีรับฟังธรรมของกันและกัน เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมสารธรรม จึงทรงตั้งธรรมมหาอำมาตย์, สตรีอัยยัคมหาอำมาตย์, เจ้าหน้าที่วรชฎมิก (ห้องที่เกษตร) และเจ้าหน้าที่อื่นๆ ให้ทำหน้าที่นี้

ฉบับที่ ๑๓ ทรงปรารภว่าเมื่อปีที่ ๘ (พระชนม์ ๔๒ พ.ศ. ๒๒๖) เมื่อทำสงครามกับแคว้นกลิงคะนั้นมีประชาชนถูกฆ่าแสนคน ถูกจับเป็นเชลยแสนห้าหมื่นคนอีกหลายเท่าล้มหายตายจากเป็นที่สดพระทัยยิ่งนัก แต่ที่หนักกว่าคือ การที่สมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติธรรม ก็ต้องพินาศลงด้วย จึงทรงยอมรับที่จะอดทนและอภัยโทษแด่ผู้ที่จะทำผิดต่อพระองค์ ทรงปรารภนาให้สัตว์ทั้งปวงปลอดภัย ทรงเห็นว่า ธรรมวิชัย เป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงสั่งสอนลูกหลานไม่ให้แสวงหาชัยชนะเพิ่มขึ้นอีก และพอใจในการให้อภัย และการลงอาญาแต่น้อย

ฉบับที่ ๑๔ อธิบายถึงการจารึกว่ามีขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้าง มีรายละเอียดมากบ้างน้อยบ้าง บางทีก็มีข้อความซ้ำกันบ้าง ตามความเหมาะสม เพราะราชอาณาจักรกว้างขวางมาก

ในที่สุดอาจจะกล่าวได้ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงโปรดให้สร้างอารามวิหารไว้เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จำนวน ๘๔,๐๐๐ แห่ง โดยเฉพาะมหาสถูปสาญจิ ยิ่งคงความยิ่งใหญ่สวยงามจนถึงปัจจุบัน ส่วนเรื่องราวในจารึก สรุปลด จำนวน ๓ ฉบับใหญ่ ดังนี้ ๑. ศิลาจารึกแห่งไพรีต กล่าวถึง ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ๒. ศิลาจารึกฉบับน้อย จารึกฉบับเหนือ กล่าวถึงความ

พากเพียรในการปฏิบัติธรรม และ ๓. จารึกศิลา ๑๔ ฉบับ กล่าวถึง การปกครอง การสาธารณประโยชน์ การให้อภัยและการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ

#### ๔.๑.๓ ยกเลิกการบูชายัญ

พระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อพระองค์หันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ทรงยกเลิกการบูชายัญ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในราชอาณาจักรอย่างมาก ดังรายละเอียดต่อไปนี้ หากจะเห็นได้ชัดว่าพระเจ้าอโศกมหาราชทรงมุ่งยกประชาชนให้พ้นจากลัทธิบูชายัญและระบบวรรณะของพราหมณ์ หลักการไม่เบียดเบียน คือ อหิงสาหรืออวิหิงสา ตามพุทธโอวาท ซึ่งเป็นจุดเน้นของนโยบายธรรมวิชัย ได้แสดงออกเด่นชัดทั่วไปในศิลาจารึก ฉบับที่ ๑ (ของจารึก ๑๔ ฉบับ) ที่ทรงโปรดให้จารึกไว้ ความว่า

“ณ ถิ่นนี้บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์มีชีวิตใดๆ เพื่อการบูชายัญ ไม่พึงจัดงานชุมนุมเพื่อการมั่วสุมใดๆ เพราะว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงมองเห็นโทษเป็นอันมากในการชุมนุมเช่นนั้น แต่ก่อนนี้ในโรงครัวหลวงสัตว์ได้ถูกฆ่าเพื่อทำเป็นอาหารวันละหลายแสนตัว ครั้นมาในบัดนี้ เมื่อธรรมโองการนี้อันพระองค์โปรดให้จารึกแล้ว สัตว์เพียง ๓ ตัวเท่านั้นที่ถูกฆ่า คือ นกยูง ๒ ตัวและเนื้อ ๑ ตัว ถึงแม้เนื้อนั้นก็ได้ถูกฆ่าเป็นประจำ ก็แล สัตว์ทั้ง ๓ นี้ ในกาลภายหน้าก็จักไม่ถูกฆ่าอีกเลย”<sup>๕</sup>

**๑) โปรดให้เลิกพิธีบูชายัญ** เนื่องจากในสมัยนั้นนิยมการบูชายัญตามลัทธิศาสนาพราหมณ์กันมาก จึงเป็นการเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย พระเจ้าอโศกมหาราชทรงจารึกธรรม ห้ามการบูชายัญไว้ในหลักศิลาจารึก ฉบับที่ ๔ ไว้ดังนี้

...ตลอดเวลาหลายร้อยปี การฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ การเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย..ได้เจริญพอกพูนขึ้นถ่ายเดียว แต่มาในบัดนี้ เพราะอาศัยการประพฤติปฏิบัติธรรมของพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ การไม่ฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ การไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย...เพราะว่าการสั่งสอนธรรมนี้แล เป็นการกระทำอันประเสริฐสุด และการประพฤติธรรม ย่อมไม่มีแก่ผู้ไร้ศีล...”<sup>๖</sup>

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้จารึกเพื่อให้ประชาชนได้ปฏิบัติธรรม และเลิกทำการบูชายัญ ทรงปฏิวัติสังคมโดยประกาศให้ประชาชนหันมาปฏิบัติธรรม ให้ละกิเลสให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี และละเลิกความชั่วร้าย ไม่ให้อิจฉากัน ไม่ก่อทารุณกรรม ไม่เกียจคร้าน และให้เดินตามทางสายกลาง

**๒) โปรดห้ามฆ่าสัตว์และจัดงานชุมนุม** สภาพสังคมในเวลานั้น ลัทธิพราหมณ์เป็นที่แพร่หลาย ทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยมความเชื่อ การสังสรรค์มั่วสุมกันดื่มสุราหรือเล่นการพนันในยามว่างจากการทำงาน ทั้งสุราและการพนันเป็นบ่อเกิดของความชั่วร้าย ก่อให้เกิดความเป็นศัตรูอาฆาตแค้นขึ้น ในด้านความเชื่อในไสยศาสตร์ต่างๆ เป็นเหตุให้มีคนฉวยโอกาสตั้งตนเป็นผู้วิเศษมีเวทย์มนต์คาถา มีการบูชายัญตามลัทธิความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ทำให้ชาวบ้านหลงเชื่อ

<sup>๕</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **หลักศิลาจารึกอโศก**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ผลิติม, ๒๕๕๒), หน้า ๙๙.

<sup>๖</sup> พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **จารึกอโศก**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๓๙ .

เป็นเครื่องมือในการก่อเหตุร้ายต่างๆ ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชเล็งเห็นโทษของความชั่วร้ายนี้ จึงทรงจารึกไว้ในฉบับที่ ๑ ว่า

ไม่พึงจัดงานชุมนุม เพื่อการเลี้ยงรื่นเริงใดๆ เพราะสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียทสสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพทรงมองเห็นโทษเป็นอันมากในการชุมนุมเช่นนั้น ก็แลการชุมนุมบางอย่างที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียทสสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงเห็นว่าชอบเป็นสิ่งที่ดี <sup>๗</sup>

นอกจากนี้ พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นผู้อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ไว้ไม่ให้สูญพันธุ์ เป็นประโยชน์สุขแก่สัตว์โลก พระองค์ได้จารึกข้อความไว้ในศิลาจารึกฉบับเดียวกันนี้ว่า

แต่ก่อนนี้ ในโรงครัวหลวงของพระเจ้าอยู่หัวปรียทสสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ สัตว์ได้ถูกฆ่าเพื่อทำเป็นอาหารวันละหลายแสนตัว ครั้นมาในบัดนี้ เมื่อธรรมโองการนี้อันพระองค์โปรดให้จารึกแล้ว สัตว์เลี้ยงเพียง ๓ ตัวเท่านั้น ที่ถูกฆ่า คือ นกยูง ๒ ตัว และเนื้อ ๑ ตัว ถึงแม้เนื้อนั้น ก็มิได้ถูกฆ่าเป็นประจำก็แลสัตว์ทั้งสามนี้ (ในกาลภายหลัง) ก็จักไม่ถูกฆ่าเลย <sup>๘</sup>

ในปีที่ ๑๓ หลังจากที่เราภิเษกแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชก็เริ่มเป็นนักเสวยผัก คือเสวยแต่อาหารชนิดที่ไม่มีมังสะเลย ที่ทรงปฏิบัติได้นั้นจะต้องเนื่องมาจากอุปนิสัยความตั้งมั่นเด็ดเดี่ยวและเอกัตภาพอันเข้มแข็งของพระองค์เป็นหลัก ชาวอินเดียเชื่อว่า วัฒนธรรมมังสวิริติของชาวฮินดูสืบเนื่องมาจากพระเจ้าอโศกมหาราช นี้เอง ดังคำจารึกในฉบับที่ ๕ ความว่า

เมื่ออภิเษกได้แล้ว ๒๖ พรรษา ได้ออกประกาศให้สัตว์ทั้งหลายต่อไปนี้เป็นสัตว์ปลดปล่อยจากการถูกฆ่า กล่าวคือ นกแก้ว, นกสาธิกา, นกจากพราภ, นกหงส์, นกน้ำมันทิฆ, นกน้ำคราฐะ, ค้างคาว, มดแดงมะม่วง, เต่าเล็ก, ปลาไม่มีกระดูก, ตัวเวทาเวยกะ, ตัวคังคาปุกกะ, ปลากระเบน, เต่า, และกบกระต่ายที่อยู่ตามคาบไม้, กวางเร็ว, วัวตอน, สัตว์ที่อาศัยหากินในเรือน, แรต, นกพิราบเทา, นกพิราบบ้าน, และบรรดาสรรพสัตว์ ๔ เท้าทั้งหลายที่มีใช้สัตว์ใช้งาน และมีใช้สัตว์สำหรับบริโภค แม่แพะ แม่แกะ และ แม่หมูที่กำลังมีท้องก็ดี กำลังให้นมอยู่ก็ดี...ไม่พึงถูกฆ่าเช่นกัน ไม่พึงกระทำการตอนไก่ ไม่พึงเอาเกลบที่มีสัตว์มีชีวิตอาศัยอยู่ ไม่พึงเผาป่าเพื่อหาประโยชน์มิได้ หรือเพื่อการทำลายสัตว์ ไม่พึงเลี้ยงชีวิตด้วยชีวิต ... ไม่พึงฆ่าและขายปลาเนื่องในวันเพ็ญที่คารบจาตุรมาลีและวันปฏิบพ และในทุกวันอุโบสถ ไม่พึงฆ่าแม่เหล่าสัตว์ชนิดอื่นๆในป่าข้างและในเขตสงวนปลาของชาวประมง “..ในดิถีที่ ๘ แห่งปักษ (ขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำก็ดี ในดิถีที่ ๑๔-๑๕ ก็ดี ในวันดิษยะและวันบุณีสฤกษี ในวันเพ็ญจาตุรมาลีทั้ง ๓ ก็ดี และในวันมงคลทั้งปวง ไม่พึงทำการตอนวัว แม่ถึงแกะ แพะ หมู และ” <sup>๙</sup>

จากการศึกษา พบว่า การบูชาญเป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องด้วยชีวิตสัตว์ พระองค์ทรงยกเลิกพิธีกรรมนี้ โดยให้ปฏิบัติธรรมแทน ตลอดทั้งยกเลิกการประชุมสังสรรค์ และพระองค์ทรงเสวยมังสวิริติ กลายเป็นวัฒนธรรมมังสวิริติของชาวฮินดูสืบเนื่องมาจากพระเจ้าอโศกมหาราชนี้เอง

<sup>๗</sup> จารึกอโศก, หน้า ๓๖ .

<sup>๘</sup> จารึกอโศก, หน้า ๓๖ .

<sup>๙</sup> จารึกอโศก, หน้า ๗๓ .

## ๔.๒ ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านเปื่อยวัชชะ (การกล่าววาทาเป็นที่รัก)

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านเปื่อยวัชชะ การกล่าววาทาเป็นที่รัก โดยพระองค์ ได้โปรดให้ทำสังคายนา และปวารณาเป็นองค์อุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ และการปรารภส่งพระสมณทูตนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังต่างประเทศกว่า ๙ สาย จากการปรารภหรือกล่าววาทาเป็นที่รัก ทั้ง ๒ ประการนี้ ยังประโยชน์สุขมหาศาลแก่มหาชนหมู่มาก และทำให้สามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคงยั่งยืนสืบมาถึงปัจจุบัน

### ๔.๒.๑ การทำสังคายนา ครั้งที่ ๓

การสังคายนา ครั้งที่ ๓ เป็นการปรารภครั้งสำคัญของพระเจ้าอโศกมหาราช เพราะเป็นการรักษาพุทธพจน์ โดยมีเหตุการณ์สำคัญ ต่างๆ เกิดขึ้น สามารถเป็นหลักยึดให้หมู่สงฆ์ปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสืบมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้ การทำสังคายนามีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพราะเป็นการรวบรวมเอาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้คงอยู่ครบถ้วน เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ในยุคต่อมา พระไตรปิฎกนั้นคือหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ถ้าหากว่าไม่มีพระไตรปิฎกแล้วก็เท่ากับว่าไม่มีศาสนาพุทธ ดังนั้น ในอดีตที่ผ่านมาเมื่อใดมีความเศร้าหมองเกิดขึ้นในขบวนการพระพุทธศาสนาเป็นต้นว่า มีผู้ปลอมบวชเป็นพระสงฆ์ต้องการถอนสิกขาบทวินัยหรือพระสงฆ์ไม่เอื้อเฟื้อเพื่อเกรงกลัวต่อพระธรรมวินัย พระสงฆ์ผู้มีความบริสุทธิ์ มีความเคารพต่อพระธรรมวินัย มุ่งประพฤติตามแนวทางคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือการสลัดทุกข์ อันเกิดจากการเวียนว่ายตายเกิดออกไปได้ชักชวนกันทำสังคายนา ด้วยมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้ครบถ้วนและเพื่อยืนยันว่าจะประพฤติตามนั้น ไม่หวั่นไหวหรือหันเหไปตามพวกพระภิกษุที่ประพฤติผิดนอกกริณนกรอย หรือในคราวใดเมื่อพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองดี แต่พระสงฆ์ต้องการที่จะฝังรากของพระพุทธศาสนาให้แน่นแฟ้นลึกกลงไปอีก ก็จะพากันทำสังคายนา ดังนั้น เราจึงเห็นได้ว่า การทำสังคายนานั้นเป็นการแก้ไขปัญหาของพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงถาวร พระพุทธองค์ตรัสว่า

อานนท์ ปาพจน์มีศาสดาล่วงไปแล้ว พระศาสนาของพวกเราไม่มี ข้อนี้

พวกเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น พระธรรมวินัยใดที่เราได้แสดงแล้วและบัญญัติแล้วแก่เธอ พระธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอ<sup>๑๑</sup>

สาเหตุที่ทำให้เกิดการทำสังคายนาเพราะการกลับพระทัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนาเอง ทำให้เกิดความเจริญในด้านวัตถุ คือ วัตถุอาอาราม จึงได้มีขึ้นอย่างรวดเร็วและมากมาย พระภิกษุสงฆ์มีความเป็นอยู่อย่างสะดวกสบาย พวกนักบวชในศาสนาอื่นกลับอับแสงลงทั้งในด้านปัจจัยลาภและความเคารพนับถือ นักบวชเหล่านั้นจึงพากันหันเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เมื่อบวชแล้วยังแสดงสั่งสอนลัทธิศาสนาของตนและอ้างว่าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ข้อนี้เป็นเหตุให้พระโมคคัลลิสบุตรตีสสเถระละอายใจจึงแยกไปอยู่องค์เดียวที่โอคังคบรรพตจำเริญวิเวกสมาบัติอยู่ถึง ๗ ปี ในจำนวนนี้ได้มีพระอลัชชีและพระภิกษุ

<sup>๑๑</sup> สิริวัฒน์ คำวันสา,รศ.,ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: จริยสนิทวงศ์การพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๙๙.

ปลอมเพิ่มมากขึ้นๆ จนกระทั่งมีมากกว่าภิกษุแท้ๆ โปสถสังฆกรรมต้องหยุดถึง ๗ ปี เพราะคณะสงฆ์ผู้บริสุทธิ์ปฏิเสธไม่ยอมรับร่วมอุโบสถกรรมกับพวกอลัชชีเหล่านั้นในเรื่องนี้ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชไม่สบายพระทัยในเรื่องที่เกิดขึ้น จึงได้ออกคำสั่งให้ภิกษุสงฆ์กระทำอุโบสถกรรมกันและกัน อำมาตย์ผู้รับคำสั่งไม่เข้าใจในหน้าที่แจ้งชัดเพราะความเข้าใจผิด จึงได้ทำความผิดอย่างใหญ่หลวง โดยได้ตัดศีรษะภิกษุผู้ปฏิเสธที่ไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดินเสียหลายรูป พระติสสะซึ่งเป็นพระอนุชาของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นเข้าไปนั่งคั่นพระภิกษุสงฆ์ไว้เมื่ออำมาตย์ผู้นั้นเห็นพระติสสะก็จำได้และไม่กล้ากระทำ จึงได้กลับไปกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อข่าวอันน่าสลดใจนี้ไปถึงพระกรรณของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ตกพระทัยมากเสด็จด่วนไปยังอาราม ทรงขอโทษในความผิดพลาดนั้นต่อสงฆ์ ทรงถามพระสงฆ์ว่าที่อำมาตย์ทำไปด้วยความเข้าใจผิดนี้ ความผิดจะถึงพระองค์ด้วยหรือไม่ บางท่านก็วิสัชนาว่าถึงด้วย บางท่านก็ว่าไม่ถึง พระองค์ได้ทรงคำถวายวิสัชนาไม่ตรงกันก็ยิ่งทรงสงสัยกระวนกระวายพระทัยมากขึ้น ทรงปรารภว่าจะได้ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งที่แตกฉานในพระไตรปิฎกเพื่อแก้ความสงสัยนั้น พระสงฆ์ทั้งปวงถวายพระพรว่าเห็นแต่พระโมคคัลลบุตรติสสเถระรูปเดียวเท่านั้น ที่อาจตัดความสงสัยของพระเจ้าอโศกมหาราชได้

ในเรื่องนี้ ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระราชสาส์นไปยังภิกษุสงฆ์ให้อาราธนาท่านพระโมคคัลลบุตรติสสเถระให้มายังเมืองปาฏลิบุตร หลังจากได้พยายามนิมนต์ท่านให้มาแต่ไม่สำเร็จหลายครั้ง พระเจ้าอโศกมหาราชจึงสั่งให้เจ้าพนักงานผูกเรือขนานไปรับท่านตามคำแนะนำของท่านติสสเถระผู้เป็นอาจารย์ของท่านในวันที่พระมหาเถระมาถึงเมืองปาฏลิบุตร พระเจ้าอโศกมหาราชได้เสด็จไปรับด้วยพระองค์เองและเสด็จลุลยน้ำลงไปถึงพระชานูแล้วยื่นพระกรให้พระเถระเจ้าจับ ตรัสว่า ขอพระคุณเจ้าจงสงเคราะห์ข้าพเจ้าเถิดแล้วก็นำพระมหาเถระเจ้าไปสู่สวนอุทยานอันรื่นรมย์แล้วทรงประทับนั่งไกลๆ ด้วยความเคารพอย่างสูง จากนั้นพระองค์ได้ขอให้พระมหาเถระแสดงปาฏิหาริย์เพื่อพระองค์จะได้มั่นใจพระทัยว่าพระมหาเถระเป็นผู้สามารถโดยการเข้าฌานสมาบัติอธิฐานให้แผ่นดินไหวโดยส่วนเดียวเฉพาะเขตที่กำหนดไว้เท่านั้น เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น ก็มีความเลื่อมใสเป็นอันมากซึ่งจะทำให้ตัดความสงสัยแห่งพระองค์ได้และระงับอธิกรณ์แห่งสงฆ์ได้เมื่อพระองค์มั่นพระทัยในพระมหาเถระแล้ว จึงทรงถามถึงเรื่องที่อำมาตย์ไปฆ่าภิกษุเสียหลายรูปโดยเข้าใจผิดในคำสั่งของพระองค์ว่าจะมีบาปมาถึงพระองค์ด้วยหรือไม่ พระมหาเถระเจ้าก็ถวายวิสัชนาว่า

จะเป็นไปบาปได้ก็ต่อเมื่อพระองค์ทรงเจตนาจะให้ฆ่าเท่านั้น เพราะฉะนั้นบาปจึงไม่ตกแก่พระองค์โดยพระโมคคัลลบุตรติสสเถระได้ยกเอาเรื่องของนกกระทาตัวหนึ่งชื่อว่า ปิกชะ มาเล่าให้พระราชสดับฟังว่า มีนกกระทาชื่อปิกชะ ถูกนายพรานจับเอามาเลี้ยงไว้หัดให้ขันตั้งแต่ตัวยังเล็กเมื่อขันได้แล้วก็นำไปเป็นนกต่ออยู่ในป่า เมื่อนกกระทาตัวนั้นขัน นกกระทาตัวอื่นๆ ก็พากันมาติดตามซ้ายของนายพราน นกกระทาตัวนั้นคิดว่า เมื่อมันขันออกไปพวกญาติของมันก็มาติดตามซ้ายของนายพรานแล้วก็เสียชีวิตเป็นอันมาก บาปจักมีแก่ตัวมัน มันจึงหยุดขัน เมื่อมันไม่ขันนายพรานก็เอาไม้มาตีหัวมันมันทนไม่ไหวก็จำเป็นต้องขัน วันหนึ่งนายพรานไปตักนกในป่าได้นกมากมายแล้วก็ได้ไปหยุดพักใกล้อาศรมของฤาษีแล้วลงไปกินน้ำพักผ่อนอยู่ นกกระทาตัวนั้นจึงได้ถามฤาษีว่า บาปจัก

มีแก่นหรือไม่ว่า ถ้าได้ถามว่า มีเจตนาจะฆ่าเขาให้ตายหรือไม่ นกกระทาตอบว่า ไม่มี ถ้าจึงพูดว่า ถ้าอย่างนั้นบาปก็ไม่มีแก่ท่าน<sup>๑๑</sup>

พระเจ้าอโศกมหาราชได้สดับตรับฟังคำวิสัยชนานี้ทำให้พระองค์พอพระทัย และหายลังเลสงสัยได้ พระมหาเถระได้ถวายเทศนาแก่พระเจ้าอโศกมหาราชและพระองค์ได้ศึกษาเข้าพระทัยในพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ อยู่ในพระราชอุทยานนั้นถึง ๗ วัน ในวันที่ ๗ พระราชาได้รับสั่งให้ประกาศบอกนัตบรรดาภิกษุที่อยู่ในแผ่นดินชมพูทวีปโดยทั่วกันให้มาประชุมพร้อมกันทั้งสิ้นในอโศการาม ภายใน ๗ วันแล้ว พระองค์ทรงประทับนั่งภายในม่านกับท่านพระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระ แล้วก็ให้เรียกภิกษุผู้มีลัทธิอันเดียวกันให้นั่งเป็นหมู่รวมกันเป็นลัทธิๆ และซักถามภิกษุเหล่านั้นให้ท่านอธิบายคำสอนของพระบรมศาสดา ภิกษุเหล่านั้นก็อธิบายถวายตามลัทธิผิดๆ ของตนเช่นลัทธิสัสสตทิฐิเป็นต้น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงให้สีกพระอลัชชีเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งหมดเป็นจำนวนมากถึงหกหมื่นรูปหลังจากนั้นพระองค์ทรงตรัสถามพระภิกษุที่เป็นธรรมวาทีอื่นๆ ท่านเหล่านั้นก็ถวายพระพรว่า พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเป็นวิสัยชาวที่ ทรงแสดงธรรมเป็นนัยต่างๆ มีชั้น ๕ เป็นต้น พระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระก็ได้ย่ำยีวาทะของพวกอัญญเดียรถีย์ทั้งหลายเสีย ประกาศหัวข้อธรรมของพระพุทธศาสนาให้เห็นแจ้งในท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์นั้น พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงฟังก็เลื่อมใสจึงตรัสว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลาย บัดนี้ พระพุทธศาสนาบริสุทธิ์เป็นอันเดียวกันแล้ว โยมขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายจงสมัคสามัคคีพร้อมเพรียงกันกระทำอุโบสถเถิด ครั้นกำจัดภิกษุที่เข้ามาปลอมบวชแล้ว พระสงฆ์ก็ได้ทำอุโบสถสังฆกรรมตามคำอาราธนาของพระเจ้าอโศกมหาราช พระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระจึงถือโอกาสนั้นทำตติยสังคายนา โดยประชุมกัน ณ อโศการาม นครปาฏลิบุตร โดยราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อพระเถระเจ้าทั้งหลายได้กระทำสังคายนาพระไตรปิฎกจบลงแล้ว แผ่นดินใหญ่ก็ได้แสดงอาการหวั่นไหวสาธุชนทั้งหลายก็ได้พากันแสดงอาการอนุโมทนาสาธุ

จากการศึกษาพบว่า การทำสังคายนาในครั้งนี้ ๓ เกิดจากปรารภของพระเจ้าอโศกมหาราช เรื่องมีเดียรถีย่มากมายปลอมบวชเข้ามา เนื่องจากเกิดลาภสักการะในหมู่สงฆ์อุดมสมบูรณ์ พระอรหันต์ ๑,๐๐๐ องค์ มีพระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระเป็นประธาน ประชุมทำกันที่อโศการาม เมืองปาฏลิบุตร โดยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์ ใช้เวลา ๙ เดือน

#### ๔.๒.๒ ส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สืบเนื่องจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จสิ้นลง เพื่อความยั่งยืนแห่งพระพุทธศาสนา พระเจ้าอโศกมหาราชพร้อมด้วยพระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระ ได้ปรารภถึงการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังประเทศต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้ ภายหลังจากพิธีสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จสิ้นลงแล้ว พระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระกับพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ปรารภการส่งพระธรรมทูตไปยังประเทศต่างๆ โดยขอให้อยู่ภายในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช นับเป็นการประกาศพระศาสนาครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานมาไม่เคยปรากฏว่ามีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังนานาประเทศและกว้างมากมายเช่นนั้น พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกของอินเดียที่ชาวโลกรู้จักกันมากที่สุดไม่เฉพาะพุทธศาสนิกชนเท่านั้น คุณความดีที่พระองค์ได้ทรง

<sup>๑๑</sup> ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๕๐.

บำเพ็ญไว้นั้นเหลือที่จะคณานับได้ พระองค์ทรงประกาศคำสอนที่ได้ร่ำกรองไว้ในการทำสังคายนา ครั้งนี้ให้แก่ภวมนุษยในประเทสนั้นๆเพราะต่อไปในภายหน้าเมื่อพระเถระผู้ทรงความรู้หมดไป พระราชาผู้อุปถัมภ์สิ้นไป พระศาสนาจักสูญสิ้นไปด้วย เพื่อให้พระศาสนายังยืนอยู่ ก็ควรจะได้ส่งพระไปเผยแผ่ยังประเทศต่างๆให้ประเทศเหล่านั้น ได้สนับสนุนพระพุทธศาสนาสืบต่อไป พระเถระที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อเป็นสมณทูตเพื่อส่งไปยังประเทศต่างๆ มี ๙ สาย ดังนี้

สายที่ ๑ นำโดยคณะของพระมัชฌันติกะกับพระภิกษุ ๕ รูป ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ แคชเมียร์ (Kashmir) และคันธาระ ปัจจุบันนี้ คือ ดินแดนทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียติดต่อกับปากีสถานตะวันตกและบางส่วนของอาฟกานสถานและกาศมีระ คณะนี้ได้ทรมานพวกนาคให้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา

สายที่ ๒ นำโดยคณะของพระมหาเทวะ ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ มหิสมณฑล ปัจจุบันคือ รัฐไมซอร์ (Mysore) ทางภาคใต้ของอินเดียลุ่มน้ำโคธาวารี

สายที่ ๓ นำโดยพระรักขิตไปเผยแผ่ศาสนา ณ ประเทศวนาสิ ได้แก่ บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดียแถวป่าไถ้ภูเขาวันธัยคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวว่ามียุทธเกิดขึ้นในประเทศนั้นจำนวน ๕๐๐ วัน

สายที่ ๔ นำโดยคณะของพระโยนกธรรมรักขิต ซึ่งอาจจะเป็นเถระอรหันต์ชนชาติกรีก และอาจเป็นพระฝรั่งรูปแรกที่บวชในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่พระศาสนา ณ อปรันตชนบท อาจจะเป็นเมืองชายทะเลตอนเหนือของบอมเบย์ในปัจจุบัน

สายที่ ๕ นำโดยคณะของพระมหาธรรมรักขิต ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ แคว้นมหาราชภูร์เวลานี้เรียกว่า มหาราชภูระ เป็นดินแดนชายทะเลอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของบอมเบย์ใต้ภูเขาวันธัย คือ เดกกัน ตอนเหนือ

สายที่ ๖ นำโดยพระมหารักขิตไปเผยแผ่พระศาสนา ณ ประเทศโยนก ได้แก่ ประเทศกรีกในเอเชียกลางเหนืออิหร่าน คำว่า โยนก หมายถึง กรีก บางทีก็เรียกว่า เยวณะ หรือ โยนะ พวกกรีกมีการเกี่ยวข้องกับมคมมาตั้งแต่สมัยนั้นแหละแล้ว

สายที่ ๗ นำโดยพระมัชฌิมะ พร้อมด้วยพระเถระอีก ๔ รูป คือ พระกัสสปโคตะ พระมูลกเทวะ พระทุนทภิสสรเทวะ ไปเผยแผ่พระศาสนาทางเหนือ คือ เชิงเขาหิมาลัย อาจเป็นบริเวณเนปาลและจีนในปัจจุบัน

สายที่ ๘ นำโดยคณะของพระโสณะ กับ พระอุตตระ ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ สุวรรณภูมิ นักโบราณคดีมีทัศนะต่างกันไปถึงสี่กลุ่มใหญ่ คือ

ก) กลุ่มอินเดีย ๙๐ เปอร์เซนต์เชื่อว่า สุวรรณภูมิ คือ แหลมมลายู หรือดินแดนตอนใต้ของไทยลงไปสุดสุมาตรา

ข) กลุ่มอินเดียส่วนน้อย ให้ความเห็นว่า ได้แก่ ดินแดนริมทะเลด้านตะวันออกของอินเดียใต้ คือ รัฐโอริสสา

ค) กลุ่มพม่า ให้ความเห็นว่า สุวรรณภูมิ ได้แก่ บริเวณตอนกลางและตอนใต้ของพม่า และอ้างว่า อุบาสกคนแรก คือ ตปุสสะกับภักติกะ ซึ่งเป็นพ่อค้าไปพบพระพุทธเจ้าหลังตรัสรู้ใหม่นั้น ก็คือคนพม่าไปจากสุวรรณภูมินั่นเอง หากกลับได้นำพระเกษาของพระพุทธเจ้าทรงประทานมาบรรจุไว้ที่พระเจดีย์ใหญ่ชเวดากองในเมืองพมานี้ด้วย

ง) กลุ่มไทย เชื่อว่า ได้แก่ ทางตอนใต้ของประเทศไทย คือ บริเวณนครปฐม พระเถระทั้งสองเดินทางเรือมาขึ้นที่นครศรีธรรมราช แล้วเดินทางไปยังนครปฐมในครั้งนั้น เมื่อนั้นจึงมีชื่อว่า นครปฐมไปด้วย เชื่อกันว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด คือ พม่า มลายู ไทย เขมร ที่อยู่ในย่านแหลมทองนี้ มีชื่อว่า สุวรรณภูมิ

สายที่ ๙ นำโดยคณะของพระมหินทเถระไปเผยแผ่พระศาสนา ณ ลังกาทวีป พระเถระไปถึงในสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะครองประเทศศรีลังกา พระองค์ทรงเลื่อมใสยอมรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีโดยการอาราธนาของพระเจ้าอโศกมหาราช

จากการศึกษา พบว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปรารถนาและให้การอุปถัมภ์ การส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่ยังต่างประเทศ จำนวน ๙ สาย นับเป็นการประกาศพระศาสนาครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานมาไม่เคยปรากฏว่ามีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังนานาประเทศ และกว้างมากมายเช่นนั้น

#### ๔.๒.๓ พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย

ประวัติพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ พ.ศ. ๒๑๘ พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ นครปาฏลิบุตร หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้ว ได้ทรงส่งพระสมณทูตไปประกาศพระศาสนาในดินแดนต่างๆ รวม ๙ สาย บรรดา ๙ สายนั้น พระโสณะ และพระอุตตระ เป็นสายหนึ่ง (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถา แห่งพระวินัยปิฎกนับเป็นสายที่ ๘ แต่ในคัมภีร์ศาสนวงศ์นับย้อนไปเป็นสายที่ ๒) นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานกันว่าได้แก่ จังหวัดนครปฐม โดยมีโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น เป็นประจักษ์พยานอยู่จนบัดนี้ (พม่าว่าสุวรรณภูมิได้แก่ เมืองสะเทิม ในพม่าได้)<sup>๑๒</sup>

สำหรับการติดต่อระหว่างสุวรรณภูมิกับอินเดียนั้น มีเส้นทางการติดต่อสำคัญอยู่ ๓ สาย คือ

๑.ทางบก ผ่านมาทางแคว้นเบงกอล (บังคลาเทศ) แคว้นอัสสัมข้ามเทือกเขาปาดไก้ เข้าสู่ตอนเหนือของพม่าแล้วต่อมาถึงประเทศไทยตอนบน

๒.ลงเรือที่อ่าวเบงกอล มาขึ้นที่เมืองมะละแหมะหรือเมืองท่ามะริด ตะนาวศรีแล้วเดินทางบกสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง คือแถบเมือง อ่างทอง สุพรรณบุรี นครปฐม

๓.ลงเรือจากอินเดียได้ผ่านมหาสมุทรอินเดีย เข้าสู่ช่องแคบมะละกา ขึ้นบกที่แหลมมลายู หรือต่อไปฟูนาน (เขมร) จำปา (ญวน) และจีน<sup>๑๓</sup>

<sup>๑๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในอาเซียน , (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๕, พิมพ์ครั้งที่ ๔) หน้า ๑๔๓

<sup>๑๓</sup> สิริวัฒน์ คำวันสา, อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กรุงเทพมหานคร ; อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๒) หน้า ๑-๒

จากการศึกษาพบว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งพระโสณะ และพระอุตตรเถระ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ กล่าวว่า จังหวัดนครปฐม คือสุวรรณภูมิ เพราะมีหลักฐานชัดเจน คือ องค์พระปฐมเจดีย์

### ๔.๓ ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านอรรถจริยา (การประพฤติประโยชน์)

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านอรรถจริยา การประพฤติประโยชน์นั้น การบริหารแผ่นดิน พระองค์ทรงนำหลักธรรมวิชัย มาใช้ในการปกครอง คือ การเอาชนะด้วยธรรม ไม่ใช่ใช้อาวุธ เป็นการแผ่อำนาจธรรม ทรงมุ่งเอาชนะจิตใจของประชาชนด้วยการปกครองแผ่นดินโดยธรรม ยึดเอาประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง<sup>๑๔</sup> พระองค์ทรงมีพระราชภาระต้องรับผิดชอบงานหลายด้านที่ทรงกำหนดขึ้นมา ในฐานะที่พระองค์ประกาศตนเป็นศาสนทายาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้เพื่อหวัง ยศ หรืออำนาจใดๆ เพียงแต่พระองค์ไม่นิ่งดูตายและเพิกเฉย ทรงพยายามชวนขวายหาทางที่จะปลดปล่อยความทุกข์ยากของประชาชนและช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติ ซึ่งเป็นทางที่ทำให้ประเทศของพระองค์มีความเจริญรุ่งเรืองและมีความร่มเย็นเป็นสุข เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องรับผิดชอบต่อคอยสอดส่องดูแลในความทุกข์ยากของพลเมืองในชาติเดียวกัน และคิดหาทางช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ยากและความยากจนของพลเมืองทั้งหมด

#### ๔.๓.๑ แนวคิดพื้นฐานเรื่องการปกครอง

แนวคิดพื้นฐานเรื่องการปกครอง พระเจ้าอโศกมหาราชทรงดำเนินการพระองค์ตามแนวพระพุทธศาสนา ในชื่อใหม่ว่า ธรรมวิชัย พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ เพื่อที่จะสั่งสอนพระธรรม จากข้อความที่ว่า

ทั้งจักสั่งสอนธรรมด้วยการตั้งมั่นอยู่ในธรรมและในศีลด้วยตนเอง เพราะว่าการสั่งสอนธรรมนี้แล เป็นการกระทำอันประเสริฐสุด และการประพฤติธรรมย่อมไม่มีแก่ผู้ไร้ศีล ก็แลความเจริญงอกงามและความไม่เสื่อมถอยในการปฏิบัติธรรมนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่ดี เพื่อประโยชน์อันนี้จึงได้จารึกธรรมโอการนี้ขึ้นไว้

จงทำแต่ธรรมวิชัย อย่าทำยุทธวิชัยเลย ถ้าทำยุทธวิชัยก็ขอให้มีการประหารชีวิตแต่น้อย และการให้อภัยทานสำหรับผู้เป็นทริภักแห่งทวยเทพ ชัยชนะที่ทรงถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุดได้แก่ “ธรรมวิชัย” (ชัยชนะโดยธรรม) และธรรมวิชัยนั้น<sup>๑๕</sup>

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า คำว่า ธรรม ของพระเจ้าอโศกมหาราชทรงถือว่าชีวิตเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสนพระทัยในพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษจนทรงรับเป็นพระราชภาระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและทรงวางระเบียบให้ประชาชนปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อยกระดับความประพฤติของมนุษย์ ให้ใกล้เคียงกับความเป็นเทวดาโดยคุณธรรม พระองค์ทรงดำริว่า ทำอย่างไร พระพุทธศาสนาจึงจะเข้าถึงประชาชนเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก พระองค์จึงได้จารึกธรรมโอการขึ้นนำหลักพระธรรมวินัยของ

<sup>๑๔</sup> หลักศิลาจารึกอโศก, หน้า ๔๒.

<sup>๑๕</sup> จารึกอโศก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๙๘

พระพุทธองค์มาเป็นนโยบายในการปกครองและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน พระเจ้าอโศกมหาราช ได้เล็งเห็นผลประโยชน์ของพระพุทธศาสนาที่พึงมีต่อชาวโลกทั้งมวล ดังคำจารึกในฉบับที่ ๗ ดังนี้

ตลอดเวลายาวนานล่วงแล้ว ได้มีพระราชหลายพระองค์ทรงปรารภว่า ทำไฉน ประชาชนทั้งหลายจะพึงเจริญก้าวหน้า ขึ้นด้วยความเจริญทางธรรม แต่ประชาชนก็ทำได้ เจริญก้าวหน้าขึ้นด้วยความเจริญทางธรรมตามสมควรไม่ ด้วยอุบายวิธีใดหนอ ข้าฯ จะพึงยกระดับ ประชาชนขึ้นด้วยความเจริญทางธรรมได้บ้าง<sup>๑๖</sup>

จะเห็นได้การอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม ในครอบครัวและในชุมชนโดยเอาใจใส่ดูแล ประชาชนที่พระเจ้าอโศกฯ ทรงปกครอง และประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ เป็นผลดีและเป็น ประโยชน์ต่อราษฎร พระองค์ปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินโดยความยุติธรรม ทรงวางแผนการปกครอง การศึกษา บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน ทรงลงโทษผู้ควรลงโทษ ทรงยกย่องผู้ควรยกย่อง และ ทรงรังเกียจความคดโกงฉ้อราษฎ์บังหลวง เมื่อจับได้ว่าข้าราชการผู้ใดฉ้อโกงราษฎรก็คอย ผลประโยชน์ของรัฐมาเป็นผลประโยชน์ของตน จะทรงลงโทษอย่างหนัก เพื่อมิให้ผู้ใดถือเป็น เเยี่ยงอย่าง ส่วนพระองค์ดำรงอยู่ในธรรมแห่งผู้เป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังทรงบำรุงการทหารมีกองทัพที่ พร้อมอยู่เสมอที่จะป้องกันราชบัลลังก์ปาฏิสัน<sup>๑๗</sup> พระเจ้าอโศกฯ พระองค์ทรงได้รับแรงบันดาลใจ พระทัยจากเรื่องราวธรรมจักรพรรดิราชในพระสูตรของพระพุทธศาสนา จึงปฏิบัติพระองค์เป็นพระ ธรรมจักรพรรดิราชและทรงประกาศความรู้สึกไว้ในศิลาจารึก ดังนี้

“ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงปรารภความไม่ ประทุษร้ายในสรรพสัตว์ ความสังวรตน ความประพฤติสม่ำเสมอและความสุภาพโดยประการนั้น พระเจ้าอยู่หัวได้พิจารณาประจักษ์แล้วว่า ธรรมวิชัยคือชัยชนะโดยธรรมนับเป็นชัยชนะอันสูงสุด พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับผลสำเร็จในชัยชนะดังกล่าวสืบต่อกันมิตั้ง (ทั้งในราชอาณาจักรของ พระองค์) และแผ่ตลอดไป บรรดาเผ่าพันธุ์มนุษย์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่รอบพระราชอาณาเขต แม้ในแคว้น แคว้นซึ่งไกลออกไปตั้ง ๖๐๐ โยชน์ อันมีกษัตริย์ชาวโยนก ทรงพระนามว่า อันติโยคะ และถึง อาณาจักรแห่งพระราช ๔ พระองค์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าตุรมายะ พระเจ้าอันติเกนะ พระ เจ้ามฆะ และพระเจ้าอลิสุทระ ก็เหมือนกัน ภาคใต้ (ของอาณาจักรมคธ)ลงไปถึงดินแดนของพวก โจฬะ พวกปาณฑยะและกระทั่งตามพินณิ (เกาะลังกา) ในประการเดียวกัน ณ แคว้นแคว้นทั้งหลาย ของพระราชอิบติแห่งพวกยวนะและกัมโพชะ พวกนาภะและนาภันติ พวกเจ้าโกชะผู้ครองโดย สืบสันตติ พวกอันธระ และพวกปารินทะเหล่านี้ ทุกหนทุกแห่งปฏิบัติตามธรรมานุสาสน์ของสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว แม้ชนชาวประเทศอื่นซึ่งคณะทูตของพระองค์มิได้ไปถึง ครั้นได้ทราบถึงการปฏิบัติ ธรรมของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและธรรมโฆษาของพระองค์ ชนชาวประเทศทั้งหลายเหล่านั้นก็ลง มือปฏิบัติ และชักชวนกันให้ปฏิบัติตาม และชัยชนะเห็นปานเช่นนี้ ได้นำมาซึ่งความปิติและความรัก ใคร่ ความรักใคร่โดยประการนี้จึงจักดำรงคงมั่นอยู่ได้เพราะผลผลิตจากธรรมวิชัย ถึงกระนั้นความ ปิติพึงใจดังกล่าวก็ยังมีน้อยเป็นผลเล็กน้อย (ข้อนี้เพราะเหตุไร) เพราะว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมุ่ง หมายผลอันโอฬารยิ่งกว่า คือผลที่รับในโลกหน้า พระราชโองการโดยธรรมนี้โปรดเกล้าให้จารึกไว้ก็

<sup>๑๖</sup> จารึกอโศก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๗๕ .

<sup>๑๗</sup> วติน อินทสระ, จอมจักรพรรดิอโศก ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธีระการพิมพ์ จำกัด ๒๕๒๖), หน้า ๑๔๑.

เพื่อประสงค์ให้พระราชบุตร พระราชนัดดา และพระราชปนัดดาทั้งผองของข้าฯ ทราบชัดถึงชัยชนะแบบใหม่ของข้าฯ จักได้ไม่ไปเที่ยวเสาะแสวงหาชัยชนะแบบอื่น ขอให้เขาเหล่านั้นพึงเข้าใจเถาะว่าชัยชนะ ที่จริงแท้มีแต่ชัยชนะโดยธรรมานุภาพเท่านั้น<sup>๑๘</sup>

จากการศึกษา พบว่า ความเป็นธรรมราชาของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นการยืนยันถึงการที่พระองค์ทรงปฏิบัติได้จริงในเรื่องของการปกครองโดยธรรม จะเห็นได้ว่าทรงนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองและประกาศไว้ในจารึกทั่วพระราชอาณาจักรของพระองค์

#### ๔.๓.๒ วิธีการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีวิธีการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ พระเจ้าอโศกมหาราช นอกจากพระองค์จะกระทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี เช่น ทรงศึกษาแนวปฏิบัติให้มีความรู้ในพระพุทธศาสนาแล้วยังสร้างประโยชน์ให้กับมาตุภูมิของพระองค์อีกมากมาย งานของพระองค์ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปในการพัฒนาบุคคล ให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกายและจิตใจ พิจารณาได้จากการที่ทรงให้ประชาชนหันมาปฏิบัติธรรม และมีศรัทธาในการบริจาค การทำบุญ โดยเน้นการให้ทานเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ ๔ ประการ กล่าวคือ เพื่อให้รู้หน้าที่ (ให้ความรู้) เพื่อให้มีศรัทธา (ให้เปลี่ยนทัศนคติ) เพื่อให้สามัคคี (ให้ปฏิบัติ) เพื่อให้มีศีลธรรม (ให้มีความสุข) ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ความทุกข์คือปัญหาชีวิตที่มนุษย์จะต้องประสบอย่างแน่นอน ไม่ว่ามนุษย์จะต้องการหรือไม่ก็ตาม หากมนุษย์ต้องการหลุดพ้นจากปัญหาชีวิต ก็ต้องยอมรับความจริงข้อนี้และพร้อมจะเผชิญหน้าหาวิธีการแก้ไขด้วยปัญญาที่เกิดจากความรู้ความเข้าใจซึ่งพัฒนาขึ้นด้วยตัวของมนุษย์เองเท่านั้น ผู้อื่นจะนามายัดเยียดหรือบังคับให้รับได้ไม่ ในเมื่อปัญหาต้องเกิดจากความรู้ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นในตัวบุคคลเท่านั้น<sup>๑๙</sup>

อาจกล่าวได้ว่า วิธีการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น คือพระองค์ทรงปฏิบัติตามหลักธรรมเป็นแบบอย่างให้ข้าราชการและประชาชน อันเป็นเหตุให้ข้าราชการและประชาชนปฏิบัติตามพระองค์

#### ๔.๔.๓ ผลของการนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง

เมื่อพระองค์นำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาปฏิบัติ ทำให้เกิดผลต่อการปกครองโดยมีรายละเอียดดังนี้ เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ทรงเปลี่ยนนโยบายใหม่ ทรงตั้งพระทัยจะเอาชนะโดยธรรมไม่ใช่แสนยานุภาพอีกต่อไป ทรงเปลี่ยนจากยุทธภริมาเป็นธรรมภริแทน โดยเข้าไปสนทนาและแก้ไขความเสื่อมของศาสนา สิ่งที่พระองค์ปรารถนาสูงสุดคือการให้ประชาชนเข้าถึงธรรม การที่ทรงนำนโยบายธรรมวิชัยมาประยุกต์ใช้เป็นหลักในการปกครองโดยให้ทัศนคติว่า ทำงานจะต้องมีความสามัคคีส่งผลดีต่อการปกครองคือ

๑) การปกครองแบบบิดากับบุตร โดยมีข้าราชการเป็นพี่เลี้ยงของประชาชน

<sup>๑๘</sup>, นวม สงวนทรัพย์, พระเจ้าอโศกมหาราช, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๔๓), หน้า ๑๑ - ๑๓.

<sup>๑๙</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), จะพัฒนานคนกันได้อย่างไร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓๘.

๒) การถือประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหน้าที่สำคัญที่สุด เน้นความยุติธรรมและความฉะฉานในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ

๓) การจัดให้มีเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการสั่งสอนธรรม คอยดูแลแนะนำประชาชนในทางความประพฤติและการดำรงชีวิตอย่างทั่วถึง โดยวางระบบข้าราชการควบคุมกันเป็นชั้นๆ

๔) การจัดบริการสาธารณะประโยชน์และสังคมสงเคราะห์ เช่น บ่อน้ำ ที่พักคนเดินทาง ปลุกสวนสงวนป่า ตั้งโอสถศาลา สถานพยาบาลสำหรับคนและสัตว์<sup>๒๐</sup>

ดังนั้น งานด้านการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อการบริหารปกครองในฐานะพระราชผู้ครองแผ่นดิน พระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักเมตตาธรรมต่อทุกคน เป็นการเอาชนะด้วยความดีแล้วก็ได้สร้างสมความดีเป็นการใหญ่ มีการทำงานเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นอันมาก ทรงปกครองราษฎร์แบบพ่อปกครองลูกและประกาศให้ข้าราชการสำนักในหน้าที่ ที่จะต้องดูแลราษฎร์แทนพระองค์ด้วยความรักความเอาใจใส่ ทรงพยายามนำหลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามาเป็นนโยบายการปกครองของรัฐ เนื่องจากทรงมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพราะเชื่อว่าเมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วจักบรรลุความสุขอันสมบูรณ์ประชาชนและรัฐจักรุ่งเรือง ดังที่ทรงจารึกไว้ในจารึกถ้ำบับน้อย จารึกถ้ำบับเหนือ อันเป็นการยืนยันในประกาศเจตนารมณ์ของพระองค์ที่ทรงมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าโดยธรรมโอองการมีว่า

พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้ “นับเป็นเวลานานกว่าสองปีครึ่งแล้ว ข้าฯ ได้เป็นอุบาสก แต่กระนั้น ข้าฯ ก็มีได้กระทำความ پاکเพียรอย่างจริงจังเลย และนับเป็นเวลาได้อีก ๑ ปีเศษที่ ข้าฯ ได้เข้าสู่สงฆ์และได้กระทำความ پاکเพียรอย่างจริงจังแต่ก่อนมาจนถึงบัดนี้ ทวยเทพทั้งหลายในชมพูทวีปยังไม่มีคนสนทนากลมกลืนกับมนุษย์ทั้งหลายแล้ว ก็ข้อนี้อย่อมเป็นผลแห่งความ پاکเพียร และผลนี้ อันบุคคลผู้เป็นใหญ่เท่านั้น จะพึงบรรลุถึงก็หาไม่ได้ แม้แต่บุคคลเล็กน้อยต่ำต้อย เมื่อ پاکเพียรอยู่ก็จะสามารถประสพสวรรค์อันไพบูรณ์ได้ เพื่อประโยชน์อันนี้ ข้าฯ จึงได้ทำประกาศนี้ขึ้นไว้ ขอชนทั้งหลายทั้งคนต่ำต้อย เล็กน้อยและคนผู้ใหญ่ จงพากันกระทำความ پاکเพียรเถิด แม้ชนชาวเขตแดนข้างเคียงก็จงพากันทราบความข้อนี้ และขอความ پاکเพียรนี้จงดำรงอยู่ชั่วกาลนาน เพราะว่าประโยชน์ที่มุ่งหมายจักเพิ่มพูนขึ้นอีกมากมาย และจักเจริญไพบูรณ์ขึ้นอย่างน้อยที่สุดถึงหนึ่งเท่าครึ่ง อนึ่ง ท่านทั้งหลายจงจารึกความข้อนี้ขึ้นไว้ตามภูผา โขดหินทั้งหลายในเมืองเมื่อมีโอกาส และ ณ ที่นี้ (ภายในแคว้นแคว้นของข้าฯ) มีหลักศิลาอยู่ ณ สถานที่ใดก็ตาม พึงให้เขียนจารึกไว้ที่หลักศิลานั้น พึงกระจายข้อความนี้ให้แพร่หลายออกไปทั่วทุกหนทุกแห่งที่อำนาจปกครองของท่านทั้งหลายแผ่ไปถึง โดยให้เป็นไปตามข้อแนะนำอันนี้ ประกาศนี้ ข้าฯ ได้กระทำแล้วเมื่อเดินทางไปอยู่นอกพระนครหลวง การเดินทางนี้ข้าฯ ได้ดำเนินมาแล้ว ๒๕๖ ราตรี<sup>๒๑</sup>

ผลจากการศึกษาพบว่า ทรงนำหลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามาเป็นนโยบายการปกครองของรัฐ ทรงปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักเมตตาธรรมต่อทุกคน เป็นการเอาชนะด้วยความดี มีการทำงานเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นอันมาก เกิดความสามัคคีส่งผลต่อการปกครอง

<sup>๒๐</sup> จารึกอโศก, หน้า ๖.

<sup>๒๑</sup> จารึกอโศก, หน้า ๓๒.

## ๔.๔ ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านสมานัตตดา (การประพัตินสมอดันเสมอปลาย)

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านสมานัตตดา พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นต้นแบบในการประพัตินสมอดันเสมอปลาย ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส ทรงปฏิบัติตามหลักธรรมและปฎิวัติสังคม ทรงให้ความสำคัญในการปฏิบัติธรรม โปรดให้เลิกพิธีรีตองแต่ให้ปฏิบัติธรรม จากแนวนโยบายดังกล่าวส่งผลให้มีกษัตริย์พุทธมามกะหลายพระองค์ในนานาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้พยายามดำเนินตามรอยพระบาทของพระเจ้าอโศกมหาราช

### ๔.๔.๑ ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส

ภายหลังที่ พระเจ้าอโศกมหาราชหันมานับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส ปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงตระหนักว่า ชัยชนะที่แท้จริงไม่ใช่ชัยชนะเกิดจากเดชานุภาพ แต่ต้องเป็นชัยชนะที่เกิดจากคุณานุภาพโดยธรรม เพราะเป็นชัยชนะที่ยั่งยืนคงทนกว่า พระองค์มีจุดมุ่งหมายที่จะโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้พ้นจากความทุกข์อันเกิดจากสงคราม เพราะผลของสงครามทำให้มีคนเสียชีวิตมากมาย ถูกจับเป็นเชลย ฝึกกลพิการ เป็นเหตุให้ทรงกลับพระทัยไม่ปรารถนาชัยชนะด้วยการใช้อาวุธอีกต่อไป

นโยบายธรรมวิชัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงนำมาเผยแพร่ในศิลาจารึกนั้นเท่ากับว่าทรงเปลี่ยนเสียงกลองรบ (เกร์โฆชะ) มาเป็นเสียงธรรม (ธรรมโฆชะ) ตามนโยบายของพระองค์ที่เรียกว่าธรรมวิชัย พระองค์ทรงยึดเอาประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง เพราะเมื่อทุกคนหันมาปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว เขาก็จะสามารถปรับปรุงชีวิตให้ดีกว่าเดิมและมีความสุขยิ่งขึ้นได้ เมื่อทุกคนเกิดศรัทธาในธรรมแล้วก็จะหันมาปฏิบัติธรรมเพื่อยกระดับความประพัตินของมนุษย์ ให้ใกล้ความเป็นเทวดาโดยธรรม

จากการศึกษา พบว่า พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธามาก ได้อุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา หันมาปฏิบัติธรรมเพื่อยกระดับความประพัตินของมนุษย์ ให้ใกล้ความเป็นเทวดา ยึดพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดพระชนชีพ

**๔.๔.๒ ทรงปฏิบัติตามหลักธรรมและปฎิวัติสังคม** พระเจ้าอโศกมหาราช ได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องราวธรรมจักรพรรดิราชในพระสูตรของพระพุทธศาสนา จึงปฏิบัติพระองค์เป็นจักรพรรดิราช ดังนี้

**๑) ทศพิธราชธรรม** ประกอบด้วย **ทาน** พระองค์ทรงต้องบำรุงเลี้ยงช่วยเหลือราษฎร, **ศีล** พระองค์ทรงต้องประกอบไปด้วย ความประพัตินที่ควรเป็นตัวอย่างแห่งความนับถือของราษฎร **บริจาค** พระองค์ต้องเสียสละความสุขส่วนพระองค์ **อาชชวะ** พระองค์ทรงต้องซื่อสัตย์ไม่หลอกลวงประชาชน **มัทวะ** พระองค์ทรงต้องสุภาพอ่อนโยน เพื่อให้ได้ความจงรักภักดี **ตป** พระองค์ทรงต้องควบคุมพระองค์ ทรงรู้จักระงับชังใจ ไม่หมกมุ่นลุ่มหลงมัวเมา **อักโธระ** พระองค์ทรงต้องไม่มีโทสะจนวินิจฉัยอะไรผิดพลาด **อวิหิงสา** ต้องไม่กดขี่ข่มเหง เบียดเบียน **ขันติ** พระองค์ทรงต้องอดทนต่อการตรากตรำทำงานและคำวิพากษ์วิจารณ์ **อวิโรธนะ** พระองค์ทรงต้องปฏิบัติตามกฎหมาย จารีตประเพณี และไม่หลงคำสรรเสริญเยินยอและคำนิทา ว่าร้าย<sup>๒๒</sup>

<sup>๒๒</sup> ชุ.ชา.อสีติ.(ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

ในเวลาต่อมาทศพิธราชธรรมได้กลายมาเป็นแบบแผนประเพณีของพระมหากษัตริย์ที่นับถือพระพุทธศาสนา และกลายเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติแก่ชนชั้นปกครอง

**๒) ทรงปฏิวัติสังคมโดยธรรม** ในจารึกยังมีการเอ่ยถึงสมณทูตว่า เป็นธรรมวิชัย เพราะพระองค์ได้ส่งสมณทูตไปยังพระราชสำนัก ๕ แห่ง และราชอาณาจักรอื่นๆ อีกมากมาย ทำให้การปฏิบัติธรรมแสดงให้เห็นว่า ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศด้วยนโยบายสันติวิธีหรือธรรมวิชัย

**๓) ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม** ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช เมืองชายแดนที่มีคนต่างชาติอยู่เป็นส่วนใหญ่ ในการปกครองคนต่างชาติให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขมิให้ก่อความวุ่นวาย จะต้องใช้หลักการอะลุ่มอล่วยในการปฏิบัติธรรม ทรงแสดงพระราชประสงค์ว่า พระองค์ทรงพระทานอภัยโทษและให้ทุกคนมีความเชื่อมั่นในตัวพระองค์ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงกำชับให้ประชาชนมาฟังคำจารึกของพระองค์ทุกวันพระ

**๔) โปรดให้ความคุ้มครองพระพุทธศาสนา** ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชยังมีการทะเลาะเบาะแว้งกันในคณะสงฆ์ในเรื่องที่เกี่ยวกับทรรศนะ โดยเฉพาะชาวบ้านที่ขอบุญให้พระทะเลาะกัน พระองค์จึงได้มีธรรมโองการออกเป็นกฎหมายแก่เจ้าหน้าที่พนักงานทั้งหลายว่า ถ้าภิกษุสามเณรหรือภิกษุณีรูปใดประพฤตินอกเรขาคติ ผิดบัญญัติ ให้จัดการสึกเสีย อย่าให้บวชต่อไป คือ เท่ากับลดสถานะลงเป็นฆราวาส โดยต้องออกจากอารามอุปาสกต้องไปวัดทุกวันอุโบสถเพื่อตรวจตราดูว่าพวกที่ถูกจับให้สึกนั้น ยังปฏิบัติตามกฎหมายข้อนี้หรือไม่ เพื่อให้พระภิกษุได้ดำรงพรหมจรรย์ตามพระวินัย โดยฝ่ายอาณาจักรสนับสนุนเกื้อกูลฝ่ายศาสนจักร ทั้งนี้ เพื่อเป็นการคุ้มครองศาสนาให้บริสุทธิ์และเกิดความผาสุกของพระภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ดังคำจารึกความว่า

หากบุคคลใด จะเป็นภิกษุหรือภิกษุก็ตาม จักทำสงฆ์ให้แตกกัน บุคคลผู้นั้นจักต้องถูกบังคับให้นุ่งห่มขาวและไปอาศัยอยู่ ณ สถานที่อื่น (นอกวัด) และทุกๆ คนพึงไปร่วมการรักษาศูโบสถด้วยเป็นประจำ เพื่อจักได้เกิดความคุ้นเคยแนบสนิท ท่านทั้งหลายพึงจับไล่ (บุคคลที่ทำลายสงฆ์) ในเมืองด่านและในท้องถิ่นทั้งหลาย

ผลการศึกษาพบว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องราวธรรมจักรพรรดิราชในพระสูตรของพระพุทธศาสนา คือ หลักทศพิธราชธรรม ใช้หลักธรรมวิชัย ในการปฏิวัติสังคม ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และโปรดให้ความคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยการตรวจสอบการปฏิบัติพรหมจรรย์ตามพระวินัยของพระสงฆ์จากเจ้าหน้าที่พนักงาน และให้ร่วมกันรักษาศูโบสถเพื่อความคุ้นเคยกันในชุมชน

#### ๔.๔.๓ จุดยืนในการปฏิบัติธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง โดยมีจุดยืนในการปฏิบัติธรรมที่ชัดเจน ปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้ คำว่า “จุดยืน (Standing point)” ในที่นี้หมายถึง ความมั่นพระทัยในการประกาศหลักคำสอน โดยให้ประชาชนหันมาปฏิบัติธรรมตามพระองค์ ทรงยึดหลักเรื่องกรรม = ผลของกรรม - เรื่องบุญ ทาน = การให้ ความแน่วแน่มั่นพระทัยที่จะสอนเรื่องนี้ตามสถานะที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยตามความเป็นจริง จุดยืนดังกล่าวนี้ทรงถือว่า “กรรม” เกิดจากการกระทำที่พระองค์ทรงเล่าเรียนมาในพระพุทธ ศาสนา ดังที่มีพระบรมราชโองการว่า

“คนมีนัยตามองเห็นการกระทำของตนเองเท่านั้น แล้วก็พูดกับตนว่า “เราทำเรื่องนี้นี้แล้ว” เขามีได้คิดถึงบาป - ความชั่ว โดยกล่าวกับตนเองว่า “เราได้กระทำความผิดเป็นบาปแล้วหนอ” หรือ “ สิ่งนี้คือ สิ่งที่เราเรียกว่าบาปธรรม” ข้อนี้เป็นเรื่องที่ยากเชื่อกว่าจะเพ่งพิจารณาให้เกิดมีขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตามก็บุคคลควรเพ่งพิจารณาเรื่องต่างๆ ดังนี้ “กามตัณหาเหล่านี้ย่อมนำไปสู่บาปธรรมแน่นอน ความเลวร้าย ความเหี้ยมโหดทารุณ ความโกรธ ความริษยา ความทะเยอทะยานอันลามก ย่อมนำไปสู่บาปธรรมเช่นเดียวกัน ขอเราอย่าได้ทำร้ายตนเอง เพราะตกอยู่ในอำนาจของตัณหาเหล่านี้เลย”<sup>๒๓</sup>

วิเคราะห์ให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้ คือ จุดยืนที่เกิดขึ้นจากจิตสำนึกของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่พระองค์ได้ทรงศึกษาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ทรงดำเนินตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำหลักอนิจจังมาตรัสสอน ก็เพื่อให้ชาวโลกได้เข้าใจถึงกฎธรรมชาติที่ว่า ทุกสิ่งเป็นไปภายใต้กฎของความเปลี่ยนแปลง คือไม่คงที่ตลอดไป เมื่อเราเข้าใจกฎธรรมชาติแล้วเราจะสามารถดึงเอาคุณค่าจากสภาวะอันแท้จริงนี้มาปฏิบัติแล้วดำเนินชีวิตไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้แล้วก็เกิดความเข้าใจหรือรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน เช่น การยึดมั่นว่า “ตัวเรา” แล้วก็เกิดความเข้าใจและความรู้สึกยึดมั่นต่อไปว่า “ของเรา” เมื่อเรารู้และเข้าใจหลักอนิจจังได้ เช่นนี้ ก็จะช่วยไม่ให้เกิดความประมาทในความเจริญของความสุขสบาย สำหรับคุณค่าในทางจริยธรรมชั้นสูง จะทำให้บุคคลเข้าถึงความจริงตามลำดับจนถึงหลักอนัตตาและจะทำให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยจิตที่อิสระ ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นจึงไม่มีทุกข์ทั้งปวง กฎธรรมชาตินี้เป็น “ธรรมธาตุ” คือภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมชาติ คือภาวะที่ตั้งอยู่โดยธรรมดาและเป็น “ธรรมนิยาม” คือกฎธรรมชาติ หรือ กำหนดธรรมดา กฎธรรมชาตินี้พระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาประกาศเปิดเผยแก่ชาวโลก<sup>๒๔</sup>

ผู้ศึกษามีความเห็นว่า ประโยชน์จากการรู้กฎธรรมชาติ (ไตรลักษณ์) ทำให้มองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง การศึกษาวิเคราะห์ถึงจุดยืนของพระเจ้าอโศกมหาราช ในเรื่องกฎธรรมชาตินี้จะเป็นประโยชน์ ทำให้ผู้ศึกษาได้รู้และเข้าใจในสรรพสิ่งตามสภาพความเป็นจริงของมันที่ว่า สรรพสิ่งเกิดขึ้นมาได้อย่างไรแล้วจะเป็นไปอย่างไร โดยการวิเคราะห์กระบวนการอย่างมีเหตุผล เช่น เรารู้ว่าชีวิตจะต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ๓ กฎ โดยไม่มีข้อยกเว้น กฎทั้ง ๓ นี้ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทำให้เรามองเห็นสรรพสิ่งครบทุกด้าน กฎธรรมชาติ ๓ กฎ หรือ ไตรลักษณ์จะเป็นกฎที่แท้จริงยุติธรรม และเป็นไปตามธรรมชาติโดยอาศัยเหตุปัจจัย เช่น ไฟ มีคุณสมบัติคือร้อน หากเราไม่รู้ไม่เข้าใจว่าไฟร้อน เราเอื้อมมือไปจับมือก็จะพองและความร้อนของไฟนี้ก็จะร้อนตลอดไปไม่ว่า จะอยู่ ณ ที่ใดเวลาใดไม่มีข้อยกเว้น นี่คือกฎธรรมชาติ

ดังนั้น การที่เราเรียกว่าดี ไม่ดี สุข ทุกข์ สมหวัง ผิดหวัง ย่อมจะเกิดจากเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เมื่อเรารู้และเข้าใจในทางใดเราจะสามารถดำเนินชีวิตให้ราบรื่นได้อย่างเหมาะสมกับสภาวะแห่งตน ทำให้เราไม่ยึดถือ “ตัวเรา” “ของเรา” มากเกินไป กล่าวโดยสรุป ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เที่ยงแท้แน่นอนมีการเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) เพราะการเปลี่ยนแปลงจึงทำให้คนเราเกิดความทุกข์ (ทุกขัง)

<sup>๒๓</sup> พระเจ้าอโศกมหาราช, หน้า ๒๗๗.

<sup>๒๔</sup> ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์ ๒๕๓๔), หน้า ๑๕๐.

เหตุที่เกิดทุกข์ก็เพราะการเข้าไปยึดติดอยู่กับตัวตน (อหังการ) ว่าเป็นของจริงจึงเกิดความเป็นความเป็นขึ้น เช่น ข้าพเจ้าเป็นนายพล เป็นคนมั่งมีเป็นนายกรัชมุนตรี ฯลฯ เมื่อเกิดมีตัวเรา (ตัว-กู) ก็จะเกิดมี “ของเรา” (มมังการ) ขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุให้คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น หากจะถามว่า “ทำไมคนเราจึงเห็นแก่ตัว”? ก็ตอบได้ว่า “เพราะมีตัวให้เห็น” หากคนเราไม่ยึดมั่นถือมั่นความเป็นตัวเป็นตนแล้ว (อนัตตา) ก็ย่อมจะไม่เห็นแก่ตัวแน่นอน ดังนั้น หลักอนัตตาจึงเป็นหลักที่ทำให้คนไม่เห็นแก่ตัว ลดความอยาก (ตัณหา) และความยึดมั่น (อุปาทาน) ลงโดยเกิดการรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะของธรรมชาติและกฎของธรรมชาติ บุคคลก็จะพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้<sup>๒๕</sup>

สิ่งเหล่านี้คือจุดเปลี่ยนในพระชนม์ชีพของพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อพระองค์ทรงพิชิตสงครามในแคว้นกलिสา ทรงสลดพระทัยต่อความทุกข์ยากของประชาชน ไม่เป็นเพียงทำให้ทรงละเลิกการรุกรานทำสงครามเท่านั้น แต่กลายเป็นแรงเหวี่ยงให้พระองค์ไปในทางตรงข้ามแทบจะสุดทาง พระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ยังทรงก้าวต่อไปอีกสู่งานอันเป็นเป้าหมายของพระองค์ คือการสอนธรรมเพื่อให้เป็นธรรมทานแก่ประชาชนและประเพณีธรรม เหมือนกับว่า การให้ทานด้วยธรรมนั้นเป็นบาปฐานเพื่อเอื้อแก่คนที่จะพัฒนาให้สูงขึ้น และตรงนี้เองที่พระองค์ทรงเน้นเรื่องธรรมทานดังในศิลาจารึกฉบับที่ ๙ และฉบับที่ ๑๑ ..

ที่ว่า ในฉบับที่ ๙ ...การให้ทานเป็นความดี ก็แต่ว่าทาน หรือการอนุเคราะห์ที่เสมอด้วยธรรมทาน หรือธรรมานุเคราะห์ย่อมไม่มี

ฉบับที่ ๑๑ ไม่มีทานใดเสมอด้วยธรรมทาน ธรรมสังวิภาค (การแจกจ่ายธรรม) และธรรมสัมพันธ์ อาศัยธรรม (ธรรมทาน) เป็นต้น นี่ย่อมบังเกิดมีสิ่งต่อไปนี้คือ

- การปฏิบัติชอบต่อคนรับใช้และคนงาน
- การเชื่อฟังมารดาบิดา
- การเมื่อแม่แบ่งปันแก้มิตร คนคุ้นเคย ญาติ และแก่สมณะพราหมณ์
- การไม่ฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญญ<sup>๒๖</sup>

เหล่านี้เป็นหลักการที่เป็นแกนกลางแห่งแนวคิดของพระเจ้าอโศกมหาราช คือการจารึกสั่งสอนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่พระองค์ได้ตั้งไว้เป็นหลักการ เช่น หลักการไม่บูชายัญญ แต่หันมาสู่การให้ทานและให้ทุกหมู่เหล่าเกื้อกูลกันประเพณีปฏิบัติชอบต่อกัน พร้อมกันนั้นก็จัดเป็นศูนย์รวมที่อโศกธรรมมาบรรจบกับแหล่งเดิมของหลักธรรมเดียวกัน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ในพระสูตรดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นพราหมณ์ ผู้ควรแก่การขอ มีมืออันล้างแล้ว (พร้อมที่จะประกอบยัญพิธี (แบบใหม่) แห่งการบริจาคธรรม) ทุกเวลา

ภิกษุทั้งหลาย ทานมี ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทาน เป็นเลิศ ...

<sup>๒๕</sup> ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. **ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์ ๒๕๓๔., หน้า ๑๖๐.

<sup>๒๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **จาริกบุญ-จาริกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร ; บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย การแจกจ่ายมี ๒ อย่างนี้ คือ การแจกจ่ายอามิส ๑ การแจกจ่ายธรรม ๑ บรรดาการแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ การแจกจ่ายธรรม (ธรรมสังวิภาค) เป็นเลิศ

ภิกษุทั้งหลาย การอนุเคราะห์มี ๒ อย่างนี้ คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิส ๑ การอนุเคราะห์ด้วยธรรม ๑ บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรม (ธรรมานุเคราะห์) เป็นเลิศ

ภิกษุทั้งหลาย ยัญบูชา (ธรรมยาคะ) มี ๒ อย่างนี้ คือ ยัญบูชาด้วยอามิส ๑ ยัญบูชาด้วยธรรม ๑ บรรดาญัญบูชา ๒ อย่างนี้ บรรดาญัญบูชาด้วยธรรม (ธรรมยาคะ) เป็นเลิศ<sup>๒๗</sup>

อาจกล่าวได้ว่า จุดยืนแห่งแนวคิดของพระเจ้าอโศกมหาราช คือการจารึกสั่งสอนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่พระองค์ได้ตั้งไว้เป็นหลักการ เช่น หลักการไม่บูชายัญ แต่หันมาสู่การให้ทานและให้ทุกหมู่เหล่าเกื้อกูลกันประพฤติปฏิบัติชอบต่อกัน พร้อมกันนั้นก็จัดเป็นศูนย์รวมที่อโศกธรรมมาบรรจบกับแหล่งเดิมของหลักธรรมเดียวกัน

#### ๔.๔.๔ ทรงให้ความสำคัญในการปฏิบัติธรรม

พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงให้ความสำคัญในการปฏิบัติธรรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าสุขภาพของประชาชนและสัตว์ทั้งหลายเป็นสิ่งสำคัญ เพราะทรงถือว่าชีวิตเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทุกชีวิตต้องมีความปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บจึงทรงให้ความสำคัญในการปฏิบัติธรรมและหาอุบายที่จะให้ประชาชนทั้งหลายได้ปฏิบัติธรรม จึงทรงวางแนวทางในการปฏิบัติธรรมแบบง่ายๆ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่ความดีงามของพระองค์ โดยที่ทรงนำหลักธรรมที่เป็นแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาเผยแผ่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะหลักของการให้ทาน ทรงเชิญชวนให้ทุกคนหันมาปฏิบัติธรรมทั้งภายในและภายนอกพระราชอาณาจักร สิ่งที่ทรงกระทำ คือ

๑) เน้นทาน คือ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อด้วยทรัพย์สินและสิ่งของ แต่เน้นย้ำ ธรรมทาน คือ การช่วยเหลือให้คำแนะนำในทางความประพฤติ และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องว่าเป็นกิจที่สำคัญที่สุด

๒) การคุ้มครองสัตว์ งดเว้นการเบียดเบียนสัตว์ โดยเฉพาะให้ยกเลิกการฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญอย่างเด็ดขาด

๓) ให้ระงับความสนุกสนานบันเทิงแบบมัวเมาชั่วสุ่มเสี่ยงหันมาใส่ใจในกิจกรรมทางการปฏิบัติธรรมและเจริญปัญญา เริ่มตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์เอง เลิกเสด็จเที่ยวหาความสำราญโดยการฆ่าสัตว์เป็นต้น เปลี่ยนมาเป็นธรรมยาตราเสด็จไปนมัสการปูชนียสถาน เยี่ยมเยียนชาวชนบทและแนะนำประชาชนให้ปฏิบัติธรรมแทนการประกอบพิธีมงคลต่างๆ

๔) เน้นย้ำการปฏิบัติธรรม ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม เช่น การเชื่อฟังบิดามารดา การเคารพนับถือครูอาจารย์ การปฏิบัติชอบต่อทาสกรรมกร

๕) เสรีภาพในการนับถือศาสนา และความสามัคคีปรองดองเอื้อเฟื้อกันฉันท์กัน ระหว่างชนต่างลัทธิศาสนา<sup>๒๘</sup>

<sup>๒๗</sup> ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/ ๑๐๐/๔๗๗-๔๗๘.

<sup>๒๘</sup> จารึกอโศก, หน้า ๗.

พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงให้ถือการปฏิบัติธรรมเป็นการปฏิบัติบูชาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ธรรมบูชา” คือ การบูชาด้วยธรรมซึ่งตรงกับการปฏิบัติธรรมนั่นเอง เพราะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ก็ให้น้อมนาจิตใจมาระลึกรู้ถึงธรรมในความหมายดังกล่าว คือการระลึกถึงความเป็นจริงของสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล่องลပ်และแตกดับไป ดังที่เห็นกันอยู่ นั่นคือความเปลี่ยนแปลงของสังขาร แม้แต่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ลม ไฟก็เปลี่ยนแปลงสภาพไปตามกาลเวลา

ฉะนั้น เราจึงไม่ควรประมาท เพราะไม่ว่าเราจะมองอย่างไรก็เป็นอนิจจังทั้งสิ้น จึงต้องเร่งสร้างความดีตามสิ่งที่ประเสริฐให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตของเราด้วยการปฏิบัติธรรมเพื่อชีวิตที่ประเสริฐ อาณิสสของการเผยแผ่ธรรมที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงหวังว่าจะส่งผลในโลกหน้า เป็นหลักธรรมสำหรับสังคมยุคหลังตามคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นในเรื่องการปกครองตนเองมากที่สุด เช่น การประพฤติทางกาย วาจา และใจ โดยมีความคิดที่เป็นมโนสุจริต เป็นพื้นฐานให้กายและวาจาดำเนินไปด้วยดีและเป็นแหล่งแห่งสาระธรรมที่พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงจารึกไว้ในศิลาจารึกของพระองค์ที่บางท่านเรียกว่า อโศกธรรม

ยิ่งกว่านั้นพระเจ้าอโศกมหาราชทรงก้าวขึ้นไปสู่งานที่เป็นเป้าหมายของพระองค์อีกอย่างหนึ่ง คือ การให้ประชาชนหันมาปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญ เหมือนกับว่า ท่าน นั้นเป็นฐานราก เพื่อเตรียมวัตถุและสังคมให้เอื้อแก่คนที่พัฒนาให้สูงขึ้นไป และเป็นหลักการใหญ่ที่เป็นแกนกลางแห่งแนวความคิดภาคปฏิบัติของพระเจ้าอโศก การทำศิลาจารึกสั่งสอนธรรมก็ตั้งอยู่บนฐานของหลักการนี้ ดังความตอนหนึ่งของศิลาจารึก ฉบับที่ ๔ ทรงกล่าวว่า ความดีงามนี้และการปฏิบัติธรรมอย่างอื่นๆ อีกหลายประการได้เจริญงอกงามขึ้นแล้ว พระเจ้าอยู่หัวปรียทิส ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ จักทำให้การปฏิบัติธรรมนี้เจริญยิ่งขึ้นไปอีก พระราชโอรส พระราชนัดดา และพระราชปนัดดาฯ ก็จักส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ให้เจริญยิ่งขึ้นต่อไปจนตลอดกาลป์ ทั้งจักสั่งสอนธรรมด้วยการตั้งมั่นอยู่ในธรรมและในศีลด้วยตนเอง เพราะว่าการสั่งสอนธรรมนี้แล เป็นการกระทำความประเสริฐสุดและการปฏิบัติธรรมย่อมไม่มีแก่ผู้ไร้ศีล ก็แล.. ความเจริญงอกงามและความไม่เสื่อมถอยในการปฏิบัติธรรมนี้ย่อมเป็นสิ่งที่ดี ธรรมโองการนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียทิส ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ โปรดให้จารึกไว้เมื่ออภิเษกได้ ๑๒ พรรษา<sup>๒๙</sup>

มนุษย์ที่มีปัญญาได้พัฒนาดีแล้ว เมื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ย่อมเป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งที่จะช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยทั้งหมดดำเนินไปในทางที่จะก่อให้เกิดผลดีที่พึงปรารถนาแก่ชีวิตและสังคมของมนุษย์

พระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ดำเนินตามธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด ธรรมที่พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติ รวมลงในอริยสัจ ๔ ได้ทั้งหมด คือความสัมพันธ์ของธรรมทั้ง ๔ ข้อในบทที่ ๔ นี้ เพราะธรรมแต่ละบทนั้นเป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่ธรรมที่ทรงประพฤติปฏิบัติ ที่มีคุณค่าที่ช่วยให้ธรรมนั้นเจริญงอกงามเป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมมนุษย์ คือช่วยให้คนพัฒนายิ่งขึ้นไปในธรรมนั่นเอง ถ้าเราจับถูกจุดแล้วมันอยู่ในระบบความสัมพันธ์ จึงโยงถึงกันหมดทุกอย่าง จับที่นี้ก็ถึงที่อื่นทั้งหมด ดังนั้น ถ้าจับหลักการนี้ไม่ว่าใครจะพูดธรรมไหนมาก็จับโยงได้หมดว่าธรรมนี้อยู่ที่จุด

<sup>๒๙</sup> จารึกอโศก, หน้า ๔๐,

นั้นๆ อยู่ในระดับนี้ส่งผลต่อไปยังข้อโน้น โดยมองเห็นธรรมเหล่านั้นเป็นภาพรวม<sup>๓๐</sup> ตัวอย่างเช่นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช

(๑) ด้านการปกครองพิมพ์

(๒) ด้านการปฏิบัติธรรม

(๓) หลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ฯลฯ

ธรรมทั้งหมดนี้ที่พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงนำมาประพจน์ปฏิบัติสามารถรวมลงในอริยสัจ ๔ ได้ทั้งหมด คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และพระองค์ยังปฏิบัติต่ออริยสัจ ๔ อย่างถูกต้องคือทรงรู้จักกิจในอริยสัจ ๔ ด้วย ทุกข์ เป็นสภาวะสำหรับปัญญา รู้ ทุกข์อริยสัจนั้น เป็นสิ่งที่ต้องปริยญา หน้าที่ต่อทุกข์ คือ ปริยญา ปริยญา แปลว่า กำหนดรู้ เช่นกิจในอริยสัจ ดังนี้

(๑) ทุกข์ อริยสัจ ปริยญฺเวยย = ทุกข์อริยสัจ เป็นสิ่งที่พึงกำหนด - รู้

(๒) ทุกข์สมุทัย อริยสัจ ปหาตพฺพ = ทุกข์สมุทัยอริยสัจ เป็นสิ่งที่พึง - ละ

(๓) ทุกฺขนิโรธ อริยสัจ สจฺฉิกถาตพฺพ = ทุกฺขนิโรธอริยสัจ เป็นสิ่งที่ต้องทำให้ - แจ้ง

ทำให้จริง บรรลุถึง

(๔) ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจ ภาเวตพฺพ = ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิบัติหาอริยสัจ

เป็นสิ่งที่พึง - เจริญ ปฏิบัติ ลงมือทำ<sup>๓๑</sup>

พูดให้เข้าใจง่ายขึ้นในภาษาไทยว่า

๑. หน้าที่ต่ออริยสัจข้อที่หนึ่ง คือทุกข์ ได้แก่ ปริยญา การกำหนดรู้ รู้จัก รู้เข้าใจ รู้ทัน

๒. หน้าที่ต่ออริยสัจข้อที่สอง คือสมุทัย ได้แก่ ปหานะ การละ หรือกำจัด

๓. หน้าที่ต่ออริยสัจข้อที่สาม คือนิโรธ ได้แก่ สัจฉิกิริยา การกระทำให้แจ้ง บรรลุ หรือทำให้เป็นจริง

๔. หน้าที่ต่ออริยสัจข้อที่สี่ คือมรรค ได้แก่ ภาวนา การลงมือปฏิบัติ

ดังนั้น ธรรมทั้งสี่บทนั้น พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงประพจน์ปฏิบัติแล้วทั้งหมด เรียกว่าทรงประพจน์ตามแนวทางอริยสัจ ๔ หรืออริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ จากหลักฐานและเรื่องราวที่ยกมา จะเห็นว่าโดยทั่วไปพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงสอนธรรมแบบไม่ออกชื่อของหลักธรรมหรือหัวข้อของธรรม (ถ้าทรงเรียกชื่อหัวข้อธรรมออกมาราชผู้ที่อยู่กระจ่ายห่างกันไปทั่ว ส่วนใหญ่ก็คงไม่รู้เรื่องหรือสื่อกันยาก) พระองค์ตรัสออกชื่อธรรมเพียงไม่กี่อย่าง เมื่อจะเน้นออกมาเฉพาะที่เป็นคำที่ รู้ๆ กัน หรือง่ายๆ แต่ที่ทรงสอนเอาจริงเอาจังและตรัสอยู่เสมอ ก็คือธรรมที่เป็นการปฏิบัติต่อกันระหว่างคนในหมู่ชน ทำนองเดียวกับพระสูตรในพระไตรปิฎก ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนคฤหัสถ์<sup>๓๒</sup>

จากการศึกษา พบว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงให้ถือการปฏิบัติธรรมเป็นการปฏิบัติบูชาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ธรรมบูชา” คือ การบูชาด้วยธรรมซึ่งตรงกับการปฏิบัติธรรมนั่นเอง เพราะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองอย่างแท้จริง

<sup>๓๐</sup> จาริกบุญ-จาริกธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, หน้า ๔๑๗.

<sup>๓๑</sup> จาริกบุญ-จาริกธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, หน้า ๑๑๘.

<sup>๓๒</sup> จาริกอโศก, หน้า ๕๑.

#### ๔.๔.๕ โปรดให้เลิกพิธีต้องแต่ให้ปฏิบัติธรรม

อุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม คือพิธีต้อง อันเป็นประเพณีในศาสนาพราหมณ์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ เนื่องจากในสมัยนั้น ศาสนาพราหมณ์เป็นที่แพร่หลายทำให้มีพิธีการต่างๆ ตามประเพณีของศาสนามากมาย เช่น มงคลพิธีในยามป่วย ยามสมรส ยามคลอดบุตร หรือยามออกเดินทางไกล ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว การถือพิธีต้องนั้นไร้สาระ ไม่มีค่าอะไร ประชาชนควร จะทำการที่เป็นมงคล ไม่ไร้สาระ อันเต็มไปด้วยผลานิสงส์นั้นคือ มงคลอันประกอบด้วยธรรม

ธรรมโองการนี้ พระองค์ทรงกล่าวถึงเรื่องการให้ทาน เป็นความดีที่ควรกระทำ ควร แนะนำเพื่อน ญาติให้ทำทานเพื่อเข้าถึงสวรรค์ ดังปรากฏในจารึกธรรมโองการ ฉบับที่ ๙ ดังความว่า ประชาชนทั้งหลาย ย่อมประกอบพิธีมงคลต่างๆ เป็นอันมาก ในคราวเจ็บป่วย ในคราว แต่งงาน บุตร (อวาทะ) ในคราวคลอดบุตร และในคราวออกเดินทางไป

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงให้เลิกการถือมงคลโศกลางต้นข้าว แต่โปรดให้นำหลักธรรม ในพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางการปฏิบัติ เพราะวามงคลมีได้อยู่ที่พิธีต้องแต่ข้อสำคัญที่ตัวของ บุคคลผู้ปรารถนามงคลว่าปฏิบัติตนให้เป็นบุญเป็นกุศลหรือไม่ต่างหากดังข้อความในศิลาจารึกที่ ๙ มีดังนี้

เรียกว่า “ธรรมมงคล” ซึ่งเป็นพิธีกรรมมีผลมากในพิธีธรรมมงคลนั้น ย่อมมีกิจ ดังต่อไปนี้ คือ การปฏิบัติชอบต่อคนรับใช้ และคนงาน การแสดงความเคารพนับถือต่อครูอาจารย์ การสำรวมตนต่อสัตว์ทั้งหลาย การถวายทานแก่สมณะพราหมณ์ การกระทำเหล่านี้และการกระทำ อื่นที่คล้ายกันเช่นนั้นแล ได้ชื่อว่า ธรรมมงคล

การเชื่อฟังบิดามารดาเป็นความดี การเผื่อแผ่แบ่งปันแก่มิตรสหาย ญาติและแก่สมณะ พราหมณ์เป็นความดี การไม่ทรمانผลาญชีวิตเป็นความดี การประหยัดใช้จ่ายแต่น้อย การไม่สะสม สิ่งของเครื่องใช้ให้มาก เป็นความดี

ผลจากการศึกษา สรุปได้ว่า ทรงให้เลิกการถือมงคลโศกลางต้นข้าว แต่โปรดให้นำ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการปฏิบัติ เพราะวามงคลมีได้อยู่ที่พิธีต้องแต่ข้อ สำคัญที่ตัวของบุคคลผู้ปรารถนามงคลว่าปฏิบัติตนให้เป็นบุญเป็นกุศลหรือไม่ต่างหาก

#### ๔.๕ สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์

จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ปรากฏ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้หลัก สังคหวัตถุ ๔ ในพระพุทธศาสนา เถรวาทเข้ามาวิเคราะห์ โดยสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านทาน เรื่องการใช้ทรัพย์และอำนาจ พบว่า ทรัพย์ และอำนาจนั้นสามารถใช้เป็นเครื่องมือของธรรมได้ คือ ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ทำความดี งานและประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน ตลอดจนให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

ทรงสร้างอารามวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่งและศิลาจารึก จากการศึกษาสรุปได้ว่า พระเจ้า อโศกมหาราชทรงโปรดให้สร้างอารามวิหารไว้เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จำนวน ๘๔,๐๐๐ แห่ง โดยเฉพาะมหาสถูปสาญจิ ยังคงความยิ่งใหญ่สวยงามจนถึงปัจจุบัน ส่วนเรื่องราวในจารึก สรุปได้ จำนวน ๓ ฉบับใหญ่ ดังนี้ ๑. ศิลาจารึกแห่งไพรีต กล่าวถึง ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ๒. ศิลา

จารึกฉบับน้อย จารึกฉบับเหนือ กล่าวถึงความพากเพียรในการปฏิบัติธรรม และ ๓. จารึกศิลา ๑๔ ฉบับ กล่าวถึง การปกครอง การสาธารณประโยชน์ การให้อภัยและการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ

ยกเลิกการบูชายักษ์ พบว่า การบูชายักษ์เป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องด้วยชีวิตสัตว์ พระองค์ทรงยกเลิกพิธีกรรมนี้ โดยให้ปฏิบัติธรรมแทน ตลอดทั้งยกเลิกการประชุมสังสรรค์ และพระองค์ทรงเสวยมังสวิรัต กลายเป็นวัณณธรรมมังสวิวัติของชาวอินดูสียเนื่องมาจากพระเจ้าอโศกมหาราชนี้เอง

บาทการสังคมสงเคราะห์ด้านเปยยวัชชะ การทำสังคายนา ครั้งที่ ๓ สรุปได้ว่า การทำสังคายนาในครั้งนี้ ๓ เกิดจากปรารภของพระเจ้าอโศกมหาราช เรื่องมีเดียรธียามากมายปลอมบวชเข้ามา เนื่องจากเกิดลาภสักการะในหมู่สงฆ์อุดมสมบูรณ์ พระอรหันต์ ๑,๐๐๐ องค์ มีพระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระเป็นประธาน ประชุมทำกันที่โอศกราม เมืองปาฏลีบุตร โดยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์ ใช้เวลา ๙ เดือน

ส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปรารภและให้การอุปถัมภ์ การส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่ยังต่างประเทศ จำนวน ๙ สาย นับเป็นการประกาศพระศาสนาครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานมาไม่เคยปรากฏว่ามีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังนานาประเทศและกว้างมากมายเช่นนั้น

พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งพระโสณะ และพระอุตตรเถระ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ กล่าวว่า จังหวัดนครปฐม คือสุวรรณภูมิ เพราะมีหลักฐานชัดเจน คือ องค์พระปฐมเจดีย์

บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านอัตถจริยา แนวคิดพื้นฐานเรื่องการปกครอง พบว่า ความเป็นธรรมราชาของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นการยืนยันถึงการที่พระองค์ทรงปฏิบัติได้จริงในเรื่องของการปกครองโดยธรรม จะเห็นได้ว่าทรงนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองและประกาศไว้ในจารึกทั่วพระราชอาณาจักรของพระองค์

วิธีการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้ วิธีการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น คือพระองค์ทรงปฏิบัติตามหลักธรรมเป็นแบบอย่างให้ข้าราชการและประชาชน อันเป็นเหตุให้ข้าราชการและประชาชนปฏิบัติตามพระองค์

ผลของการนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง จากการศึกษา พบว่า ทรงนำหลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามาเป็นนโยบายการปกครองของรัฐ ทรงปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักเมตตาธรรมต่อทุกคน เป็นการเอาชนะด้วยความดี มีการทำงานเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นอันมาก เกิดความสามัคคีส่งผลดีต่อการปกครอง

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านสมานัตตตา ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส พบว่า พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธามาก ได้อุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา หันมาปฏิบัติธรรมเพื่อยกระดับความประพฤติของมนุษย์ ให้ใกล้ความเป็นเทวดา ยึดพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดพระชนชีพ

ทรงปฏิบัติตามหลักธรรมและปฎิวัติสังคม จากการศึกษาสรุปได้ ดังนี้ พระเจ้าอโศกมหาราช ได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องราวธรรมจักรพรรดิราชในพระสูตรของพระพุทธศาสนา คือหลักทศพิธราชธรรม ใช้หลักธรรมวิชัย ในการปฏิวัติสังคม ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์ส่งเสริมการ

ปฏิบัติธรรม และโปรดให้ความคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยการตรวจสอบการปฏิบัติพหุภรรยตามพระวินัยของพระสงฆ์จากเจ้าหน้าที่พนักงาน และให้ร่วมกันรักษาอุโบสถเพื่อความคุ้นเคยกันในชุมชน

จุดยืนในการปฏิบัติธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราช สรุปได้ว่า จุดยืนแห่งแนวคิดของพระเจ้าอโศกมหาราช คือการจารึกสั่งสอนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่พระองค์ได้ตั้งไว้เป็นหลักการ เช่น หลักการไม่เบียดเบียน แต่หันมาสู่การให้ทานและให้ทุกหมู่เหล่าเกื้อกูลกันประพาสปฏิบัติชอบต่อกัน พร้อมกันนั้นก็จัดเป็นศูนย์รวมที่โอศุภธรรมมาบรรจบกับแหล่งเดิมของหลักธรรมเดียวกัน

ทรงให้ความสำคัญในการปฏิบัติธรรม พบว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงให้ถือการปฏิบัติธรรมเป็นการปฏิบัติบูชาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ธรรมบูชา” คือ การบูชาด้วยธรรมซึ่งตรงกับกับการปฏิบัติธรรมนั่นเอง เพราะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองอย่างแท้จริง

โปรดให้เลิกพิธีที่ต้องแต่ให้ปฏิบัติธรรม จากการศึกษาพบว่า ทรงให้เลิกการถือมณฑลโศคลาตั้งขึ้นแล้ว แต่โปรดให้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางการปฏิบัติ เพราะว่ามีอยู่ที่ยึดพิธีที่ต้องแต่ข้อสำคัญที่ตัวของบุคคลผู้ปรารถนามงคลว่าปฏิบัติตนให้เป็นบุญเป็นกุศลหรือไม่ต่างหาก